

Relationele en Seksuele Vorming aan Minderjarige Nieuwkomers

Eindverhandeling ingediend tot het behalen van de graad van licentiaat in de
Psychologie door

Lkasbi Zohra

Academiejaar 2007-2008

Promotor: Prof. Dr. Telidja Klai

Aantal woorden: 14964

Samenvatting

In dit kwalitatief beschrijvend onderzoek wordt door middel van participerende observaties en semi – gestructureerde interviews de specifieke noden betreffende relationele en seksuele vorming bij minderjarige nieuwkomers nagegaan. Ook wordt het oordeel van de jongeren t.o.v. de relationele en seksuele vorming nagegaan. Onderzoek over relationele en seksuele vorming bij minderjarige nieuwkomers is zeer schaars. Daarom is onderzoek naar hun behoefte en oordeel nodig om een zinvol en haalbaar vormingsprogramma te ontwikkelen. De vormingen werden gegeven in 6 sessies en in totaal werden 18 jongeren geïnterviewd.

Uit de resultaten kan besloten worden dat hun noden gericht zijn op informatie over de lichamelijke ontwikkeling, anticonceptie en de hulpverlening. De meisjes wensen meer informatie over de voortplanting namelijk menstruatie terwijl de jongens nood hebben aan voorlichting over soa en masturbatie. Ook het onderwerp huwelijk lijkt interessant voor de Islamitische jongeren.

Op didactisch vlak is het gebleken dat de meerderheid van de jongeren de vorming gemengd wensen. Bijna alle meisjes wensen een vrouwelijke docent terwijl voor de meeste jongens het geslacht van de docent niet relevant is. In aantal gevallen, in het bijzonder Islamitische jongens, blijkt een voorkeur te bestaan voor een mannelijke docent. Als de jongeren de mogelijkheid kregen dat hun leerkracht de vorming zou geven, dan blijkt dat de meisjes hierin geïnteresseerd zijn. Ook zijn er een aantal dat een voorkeur hebben dat de relationele en seksuele vorming wordt gegeven door een gastdocent.

De jongeren beoordelen de relationele en seksuele vorming positief. Één voorlichtingsmethodiek is zijn uiteindelijke doel voorbijgeschoten.

Dankwoord

Deze thesis werd mogelijk gemaakt met behulp van heel wat personen die ik via deze weg wil bedanken:

Mijn promotor Prof Telidja Klai wil ik hartelijk bedanken voor haar professionele begeleiding. Zonder haar was dit niet mogelijk geweest. Zij heeft me de mogelijkheid gegeven om me te verdiepen in een maatschappelijk relevant thema. Desondanks je drukke agenda, maakte je steeds tijd voor vrij waarvoor hartelijk dank.

Mijnheer Thomas Demyttenaere, medewerker Sensoa, wil ik ook bedanken voor zijn ondersteuning. Dankjewel voor al je raadgevingen. Ze hebben me enorm geholpen. Ook wil ik je bedanken voor de tijd die je hebt vrijgemaakt voor me.

Bart Degryse en Cedric Verstraeten, gastdocenten Sensoa, hartelijk dank voor het ondersteunen van mijn thesis. Zonder jullie kwaliteitsvolle expertise, was dit project niet mogelijk geweest.

Stefanie Goovearts en IIs De Bal van wetenschapswinkel Brussel, wil ik ook bedanken voor hun coördinatie tussen de verschillende betrokken partijen en hun begeleiding.

Ook wil ik mijn familie en vrienden bedanken voor hun steun.

En natuurlijk wil ik ook alle OKAN coördinatoren, leerkrachten, leerlingen en scholen bedanken, die hebben meegewerkt aan dit onderzoek. Zonder jullie was dit niet mogelijk geweest.

Inhoudstabel

Samenvatting	2
Dankwoord	3
Inhoudstabel	4
Inleiding	6
1. Theoretische achtergrond	7
1.1. Nieuwkomers	7
1.1.1. Minderjarige nieuwkomers	7
1.1.1.1. Historiek onderwijsbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers	7
1.1.1.2. Onthaalklas voor Anderstalige Nieuwkomers of OKAN	8
1.2. Relationele – en Seksuele Vorming	9
1.2.1. Definitie	9
1.2.2. Doel van relationele – en seksuele vorming	9
1.2.2.1. Abstinence only (AO)	9
1.2.2.2. As Easy As ABC	10
1.2.2.3. Comprehensive Sexuality Education (CSE)	10
1.2.3. Mensenrecht	11
1.2.4. Seksuele ontwikkeling van adolescenten	11
1.2.5. Seksualiteit, Cultuur en Religie	12
1.2.5.1. Westerse cultuur	12
1.2.5.2. Islam	12
1.2.5.3. Christendom	12
1.3. Programma's voor Relationele – en Seksuele vorming bij allochtone en minderjarige nieuwkomers	13
1.3.1. Didactische vaardigheden	13
1.3.1.1. Gemengd of apart	13
1.3.1.2. Leerkracht, allochtone docent of externe deskundige?	13
1.3.1.3. Beeldend materiaal	14
1.3.2. Onderwerpen	14
1.3.3. Relationele en seksuele vorming en minderjarige nieuwkomers	16
1.3.3.1. Projecten	17
2. Onderzoeksmethodologie	19
2.1. Probleemstelling	19
2.2. Doelstellingen en onderzoeksvragen	19
2.3. Onderzoekstype	20
2.3.1. Kwalitatief onderzoek	20
2.3.2. Beschrijvend onderzoek	20
2.4. Onderzoeksinstrumenten	20
2.4.1. Observatie relationele en seksuele vormen	20

2.4.2. Semi – gestructureerde interviews	22
2.4.3. Onderzoekspopulatie	23
2.4.3.1. Rekrutering	23
2.4.3.2. Steekproef	23
2.4.3.3. Respondenten	23
2.4.5. Onderzoeksprocedure	26
2.4.5.1. Locatie	26
2.4.5.2. Tijdsduur	26
2.4.5.3. Verloop	26
2.4.5.4. Opname	27
2.4.6. Verwerking	27
2.4.6.1. Data – analyse	27
3. Resultaten	28
3.1. Relationale en seksuele vorming	28
3.2. Interviews	31
3.2.1. Profiel minderjarige nieuwkomers in OKAN – klassen	31
3.2.2. De verkregen informatie omtrent relationele en seksuele vorming	31
3.2.3. Noden	31
3.2.3.1. Gewenste informatie	31
3.2.3.2. Didactische werkvormen	32
3.2.4. Vormingsmethodieken	33
3.2.5. Informatiebronnen	35
3.2.6. Algemene evaluatie relationele en seksuele vorming	36
4. Bespreking	38
4.1. Profiel minderjarige nieuwkomers	38
4.2. Specifieke behoefte bij minderjarige nieuwkomers omtrent relationele en seksuele vorming	38
4.2.1. Gewenste informatie	38
4.2.2. Didactische vaardigheden	40
4.2.3. Informatiebronnen	41
4.3. Vormingsmethodieken	42
5. Conclusie en aanbevelingen	45
5.1. Conclusie	45
5.2. Aanbevelingen en verder onderzoek	46
6. Referenties	48
7. Bijlage	53

Inleiding

Jongeren die recent in België zijn aangekomen, krijgen de mogelijkheid om de Nederlandse taal te leren in onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers (Inburgeringbeleid, 2007). Vermits de ontwikkelingsdoelen enkel gericht zijn op de taalvaardigheid, komt relationele en seksuele vorming nauwelijks of niet aan bod (Centrum voor Taal & Onderwijs, 2007). Een spijtige zaak aangezien het een recht is voor alle jongeren over heel de wereld (Van Ginneken, Ohlrichs & Van Dam, 2004).

De wijze waarop relationele en seksuele vorming dient gegeven te worden, is in België nog nauwelijks getoetste kennis voorhanden. Bestaand voorlichtingsmateriaal is beperkt of onbruikbaar voor deze jongeren (Van Nieuwenhuijzen & Tuk, 2002). Sensoa (opdrachtgever), het Vlaams service en expertisecentrum voor seksuele gezondheid, wil meer kennis over de specifieke behoefte omtrent relationele en seksuele vorming bij minderjarige nieuwkomers. Ook wenst de organisatie meer inzicht in de bruikbaarheid van de voorlichtingsmethodieken.

Tevoren wordt een theoretisch kader geschetst over relaties en seksualiteit bij allochtone jongeren en minderjarige nieuwkomers. Het tweede hoofdstuk beschrijft de onderzoeksmethodologie. In het derde hoofdstuk worden de resultaten weergegeven. In hoofdstuk 4 wordt getracht een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen "Wat zijn de specifieke behoefte van de minderjarige nieuwkomers tussen 12 en 16 jaar in OKAN – Klassen over relationele en seksuele vorming?" en "Hoe evalueren minderjarige nieuwkomers de relationele en seksuele vorming?". Tot slot wordt een conclusie weergegeven en worden enkele aanbevelingen voor verder onderzoek besproken.

1. Theoretische achtergrond

1.1. Nieuwkomers

Alle migranten die recent in de Westerse samenleving zijn en nog steeds binnenkomen worden aangeduid met de term nieuwkomers. In het verleden werden migranten met verschillende termen aangeduid. Eerst sprak men van gastarbeiders, later van buitenlandse werknemers en vervolgens van etnische minderheden of allochtonen (Tuk, 2000).

1.1.1. Minderjarige nieuwkomers

In 2006 kwamen ongeveer 46.395 nieuwkomers het Vlaamse Gewest binnen, waarvan net geen derde minderjarig is (Festraets, De Maesschalck, Schelfaut & Noppe, 2007). Minderjarige nieuwkomers zijn vooral afkomstig uit Marokko, Rusland, Turkije en Polen (Binnenlandse Zaken, 2007). Gedetailleerde en betrouwbare gegevens over het demografische en het socio – economische profiel van nieuwkomers zijn schaars (Timmerman, Heyden, Abdeljelil & Geets, 2000). Wel kunnen we stellen dat het een heterogene groep is met een verschil in leeftijd, socio-economische en culturele achtergrond, verblijfstatus en persoonlijke voorgeschiedenis (Onderwijs Vlaanderen, 2007b). Een nieuwkomer kan een asielzoeker zijn van wie de aanvraag ontvankelijk werd verklaard, een erkende vluchteling, gezinsvormer of gezinshereniging, of een vreemdeling van wie het verblijf voorlopig of definitief geregulariseerd is of om een humanitaire redenen gemachtigd is (Inburgering, 2007). Ondanks de grote verschillen onderling, delen zij ook een aantal ervaringen. Zo maken ze allen de overgang mee om van hun eigen vertrouwde cultuur en land naar onze samenleving te komen. Bovendien zijn hun toekomstperspectieven meestal erg onzeker (Tuk, 2000). Om deze jongeren toch een kans te bieden, bestaat er een toeleidingstraject. Dit houdt in dat het onthaalbureau de jongeren begeleidt bij de inschrijving in een school of in het onthaalonderwijs waar zij de mogelijkheid krijgen om Nederlands te leren (Inburgeringbeleid, 2007). Bovendien tracht het onthaalonderwijs de minderjarige nieuwkomers te integreren voor het basisonderwijs en het secundair onderwijs (Onderwijs Vlaanderen, 2007b). Vooraleer in te gaan op het onthaalonderwijs voor minderjarige nieuwkomers wordt eerst een beknopte historische schets gegeven over het ontstaan van Onthaalklas voor Anderstalige Nieuwkomers of OKAN.

1.1.1.1. Historiek onderwijsbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers

In 1991 kwam het onderwijsvoorrangsbeleid voor migrantenkinderen tot stand. Voor dit initiatief bestonden er slechts enkele maatregelen die de problemen van migrantenkinderen in het onderwijs trachtten te remediëren:

- *De eerste maatregel ging van start in 1969: de leergang voor aanpassing aan de onderwijstaal.*

Scholen kregen de mogelijkheid om drie extra lessen per week in te richten voor elke 10 leerlingen die aan de volgende voorwaarden voldeden: niet Belg zijn, minder dan drie jaar basisonderwijs in België hebben gevolgd en de onderwijstaal Nederlands onvoldoende beheersen.

- *Een tweede maatregel was de "30% maatregel".*

Kleuter- en lagere scholen met ten minste 30% migrantenleerlingen konden vanaf het schooljaar 1979-1980 bijkomende leerkrachten inschakelen.

- *Kosteloos en aangepast onderwijs in de taal van het gastland en onderwijs in hun eigen taal en cultuur aansluitend op het reguliere curriculum.*

Het "Elkaar Ontmoetend Onderwijs" had als doel de integratie van migrantenkinderen te bevorderen en deze tegelijkertijd toe te laten een eigen identiteit te behouden.

Deze drie maatregelen werden begin jaren '90 negatief geëvalueerd. Hierna werkte de Vlaamse regering een onderwijsprogramma uit dat rekening hield met de etnisch – culturele verschillen. Één van de doelen is anderstalige nieuwkomers onthalen, opvangen en laten doorstromen naar het regulier onderwijs (Onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers of OKAN) (Onderwijs Vlaanderen, 2007a).

1.1.1.2. Onthaalklas voor Anderstalige Nieuwkomers of OKAN

Sinds 1991 wordt in Vlaanderen een onderwijsbeleid gevoerd voor migranten. Een van de pijlers van dit beleid is het onthaalonderwijs ten aanzien van nieuwkomers in het onderwijs. In het schooljaar 1994-1995 werd OKAN officieel opgericht. Ondertussen zijn er 40 secundaire scholen in Vlaanderen die zo'n onthaalklas inrichten, voor samen een 1750 – tal jongeren (Wikipedia, 2007).

De onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers werd opgericht om anderstalige leerlingen te helpen zich in te passen in Vlaams secundair onderwijs. De OKAN – Klas is toegankelijk voor jongeren tussen 12 en 18 jaar die het Nederlands niet als thuistaal of als moedertaal hebben of het Nederlands onvoldoende beheersen. Bovendien moeten de jongeren als nieuwkomer erkend worden wat wil zeggen maximaal 12 maanden ononderbroken in Vlaanderen verblijven. Ze moeten ook maximaal 9 maanden ingeschreven zijn in een onderwijsinstelling met Nederlands als onderwijstaal. In een OKAN – Klas wordt gedurende één jaar intensief geoefend in het praktisch Nederlands taalgebruik (Wikipedia, 2007). De anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs worden deels afzonderlijk onderwezen en deels samen met de kinderen in de reguliere klas (Onderwijs Vlaanderen, 2007b).

Een OKAN – Klas bestaat uit een heterogene groep jongeren met verschillende leeftijden, godsdiensten, nationaliteiten, talen en scholingsachtergronden. Terwijl men in de vroege jaren '90 eerder geconfronteerd werd met kinderen uit Turkije en Marokko, vindt je nu in de onthaalklassen leerlingen afkomstig uit de federatie van Rusland, Kazachstan, de

Balkanlanden, ex-Joegoslavië en Iran (Onderwijs Vlaanderen, 2007b). Deze jongeren moeten de mogelijkheid krijgen om zo snel mogelijk na hun aankomst in Vlaanderen nieuwe kennis te verwerven, en zo ook tot een betere integratie in de samenleving te komen. Onderwijs is de manier om dit te bereiken. Ook is er in OKAN sprake van ontwikkelingsdoelen die gefocust zijn op de taalvaardigheid. Er zijn vijftien algemeen geformuleerde hoofddoelstellingen die vervolgens werden vertaald naar vier relevante gebruikscontexten (zie bijlage 1 voor uitgebreide ontwikkelingsdoelen) (Centrum voor Taal & Onderwijs, 2007):

- Schoolse redzaamheid 'participeren'
- Schoolse redzaamheid 'leren'
- Informele contacten in en buiten de school
- Maatschappelijke redzaamheid

Opmerkelijk is dat er geen doelen zijn over de relationele en seksuele vorming. Dit thema is echter noodzakelijk voor minderjarige nieuwkomers omdat zij in een cultuur komen met waarden, normen en gewoontes die niet eigen zijn aan hun cultuur en meestal komen ze uit landen waar geringe informatie wordt verschaft over seksualiteit. Bijgevolg kan dit leiden tot misvattingen en verkeerde interpretaties over seksualiteit. Wat relationele en seksuele vorming juist inhoudt en welke aspecten hierbij van belang zijn bij minderjarige nieuwkomers, wordt in de volgende hoofdstukken toegelicht.

1.2. Relationele – en Seksuele Vorming

1.2.1. *Definitie*

Seksuele vorming heeft vooral te maken met het ontwikkelen van vaardigheden en attitudes die jongeren helpen zich te ontplooiën tot liefhebbende en verantwoordelijke partners. Kennisbevordering via het versterken van informatie is op zich niet voldoende. Het bespreekbaar maken van normen en waarden en het aanleren van vaardigheden en attitudes om de verworven kennis in de praktijk te brengen moeten een leerdoel zijn binnen relationele – seksuele vorming (Frans & Klai, 2005).

1.2.2. *Doel van relationele – en seksuele vorming*

Vooraleer de algemene doelstellingen te bespreken, worden eerst de verscheidene visies over HIV/AIDS preventie besproken. Dit geeft een duidelijk beeld over het ontstaan van de doelstellingen van relationele en seksuele vorming in Vlaanderen.

1.2.2.1. Abstinence only (AO)

AO is een visie dat beweert dat seksuele onthouding tot aan het huwelijk de enige effectieve methode is voor HIV/AIDS preventie en dat een huwelijk tussen man en vrouw de verwachte standaard is voor het aanvaarden van menselijk seksueel gedrag (US

Government, 2003a). De Amerikaanse overheid financiert enkel die staten die deze visie integreren in scholen en andere educatieve programma's (Fine & McClelland, 2006). In 1996 heeft de federale overheid van de VS een programma ontwikkeld met een lijst van principes, de A to H-principles (zie bijlage 2). Deze acht principes zijn opgesteld als handleiding voor opvoeders die rond seksualiteit werken met adolescenten (Fine & McClelland, 2006). Ze hebben als doel het seksuele gedrag van tieners onder elkaar te ontmoedigen om uiteindelijk te komen tot een daling van tienerzwangerschappen en soa.

De invloed van de AO visie beperkt zich echter niet uitsluitend tot de Noord-Amerikaanse lidstaten, maar oefent eveneens een grote invloed uit op organisaties die werken in ontwikkelingslanden. Dit betreft voornamelijk Afrikaanse landen maar ook Caribische- en Aziatische landen. De VS blijven op wereldniveau één van de grootste geldschieters. Doordat zij als sponsor optreden, geven zij vaak de richtlijnen, met alle gevolgen van dien (US Government, 2003b).

1.2.2.2. As Easy As ABC

Een variant van AO is de 'As Easy As ABC. De ABC-methode is een benadering die gebruikt wordt in HIV/AIDS preventieprogramma's. Deze methode omvat drie strategieën: A staat voor onthouding tot aan het huwelijk, de B voor trouw aan je partner en de C consistent en correct condoomgebruik (US Government, 2003c). De ABC-methode wordt echter vaak gereduceerd tot een aanpak die enkel onthouding promoot. Dit zou volgens Sensoa en Sinding (2006;2005) te maken hebben met de twee grote machten die de AO visie promoten, namelijk de VS en het Vaticaan.

1.2.2.3. Comprehensive Sexuality Education (CSE)

Het IPPF (2006) ontmoedigt seksuele opvoedingsprogramma's die uitsluitend werken rond AO. Daarom stellen zij de 'IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education' voor. Het is een seksueel educatief model dat jongeren en kinderen een seksuele moraal wil bijbrengen en te begeleiden bij hun seksuele ontwikkeling. CSE zal jongeren helpen om correcte en accurate informatie te verwerven over seksuele en reproductieve rechten. Ook zal het een nadruk leggen op vaardigheden, houdingen en waarden dat de jongeren eigen moeten maken.

Ook in Vlaanderen zijn er initiatieven genomen om seksualiteit op een meer integrale manier te benaderen. Zo ontwikkelde Sensoa (2005) het concept 'Goede Minnaars' dat een globaal kader biedt voor relationele en seksuele vorming. Het concept geeft aan relationele en seksuele vorming drie doelstellingen:

- Kinderen en jongeren begeleiden in hun ontwikkeling tot een volwassen iemand die in staat is seksualiteit en intimiteit met anderen zinvol te integreren in zijn of haar leven.
- Kinderen en jongeren vormen tot cultuurwezen. Daarmee wordt bedoeld dat jongeren de waarden en normen eigen aan de cultuur verwerven en er naar leven.
- De preventie van risico's als ongewenste zwangerschappen, aids en soa.

1.2.3. Mensenrecht

Het Verdrag van de Rechten van het Kind stelt dat kinderen hun eigen rechten hebben (Delfos, 2003). Dit Verdrag, bestaande uit 54 artikels, werd op 20 november 1989 unaniem aanvaard door de Verenigde Naties. Hierdoor werd het Verdrag internationaal verklaard, waarin werd vastgelegd dat kinderen recht hebben op verzorging, bescherming en respect. De IPPF Charter heeft dit toegepast op relaties en seksualiteit en bekwamen zich de rechten voor seksuele en reproductieve rechten, een bewerking van de besluiten van de VN conferentie Cairo en Peking (IPPF, 1996):

“Alle jongeren ongeacht sekse, godsdienst, kleur, oriëntatie of mentale en fysieke capaciteiten hebben volgende rechten als seksueel wezen:

- Het recht zichzelf te zijn en eigen beslissingen te nemen, zichzelf te uiten, te genieten van seks, veilig te zijn, kunnen kiezen te huwen of niet te huwen en een gezin te plannen;
- Het recht op informatie over seks, anticonceptie, soa en hiv en de eigen rechten op dit vlak;
- Het recht zichzelf te beschermen en beschermd te worden, tegen ongeplande zwangerschap, soa, HIV en seksueel misbruik;
- Het recht op gezondheidszorg die vertrouwelijk is, betaalbaar, van goede kwaliteit en die met respect gegeven wordt;
- Het recht betrokken te worden bij de planning van programma's voor de jeugd, deel te mogen nemen aan seminaries en vergaderingen op alle niveaus en invloed uit te oefenen op het beleid op dit vlak.”

Ondanks het feit dat bijna alle landen van de wereld de seksuele en reproductieve gezondheid en rechten van jongeren hebben ondertekend, leven veel landen de rechten nog niet na in de praktijk (Van Ginneken, Ohlrichs & Van Dam, 2004).

1.2.4. Seksuele ontwikkeling van adolescenten

Om de seksualiteit van jongeren te benaderen is het belangrijk om te vertrekken vanuit de ontwikkelingspsychologie. De seksuele ontwikkeling is een onlosmakelijk deel van het gehele ontwikkelingsproces (Klaï & Ponjaert – Kristoffersen, 2000; Delfos, 2003). Tijdens de adolescentie staat seksualiteit meer op de voorgrond in tegenstelling tot de andere levensfasen. Het ontdekken van de eigen seksuele identiteit, experimenteren met seksualiteit en afstand nemen van het ouderlijke gezin staan centraal in de adolescentie (Delfos, 2003; de Wit, Veer & Slot, 1995). In deze periode wordt ook de basis gelegd voor het seksueel en relationeel functioneren (De Graaf & Rademakers, 2003).

Men wordt geboren als seksueel wezen en sterft als een seksueel wezen. Dit geldt ook voor allochtone jongeren (Congresverslag, 2005). Wel bestaat er een verschil in de wijze waarop jongeren met seksualiteit omgaan. Jongeren in de westerse cultuur kennen een geseksualiseerde jeugdfase terwijl in andere culturen deze fase binnen bepaalde grenzen toelaatbaar is. Experimenten, wat quasi individualiteit inhoudt, is uit den boze. Dit betekent dat openheid wat betreft zaken zoals masturbatie geen vanzelfsprekendheid is. Pubers die toch gaan experimenteren, riskeren uitgestoten te worden (Gerritzen, 2001).

1.2.5. Seksualiteit, Cultuur en Religie

De invloed van religie op de seksuele beleving is afhankelijk van de heersende opvattingen over seksualiteit. Religie beïnvloedt het moment waarop mensen hun eerste seksuele contact hebben, de gehanteerde anticonceptiemethoden, de seksuele handelingen en de seksuele geaardheid. De verschillende religies hebben elk hun eigen visies over seksualiteit. Bovendien bestaan er binnenin de religies stromingen met elk hun eigen opvattingen over seksualiteit. Men kan dus stellen dat de seksuele normen en waarden van jongeren worden gevormd door religieuze en culturele achtergronden en binnen elke cultuur wordt op een diverse wijze omgegaan met deze normen en waarden (Van Ginneken, Ohlrichs & Van Dam, 2004).

Om vanuit het perspectief van het Vlaams Onderwijs de seksualiteit in een multiculturele klas te belichten, zal eerst de visie van de westerse cultuur hierop worden toegelicht.

1.2.5.1. Westerse cultuur

In de westerse cultuur is seksualiteit een kunst waarin de lust centraal staat. Gevoelens worden een voorwaarde om een relatie aan te gaan. De seksuele revolutie in de jaren 60' maakte duidelijk dat seksualiteit niet gevaarlijk is. Het heeft een belangrijke verandering teweeg gebracht in het westerse denken en praten over relaties en seksualiteit. De westerse cultuur waardeert veel vormen van lustbeleving als vrije keuzes tussen individuen. Deze opvatting is anders dan wat vele culturen kennen (Van Bijsterveldt, 1996).

1.2.5.2. Islam

Binnen de Islam wordt seksualiteit niet afgeraden, integendeel, het wordt zelfs aangemoedigd om seksualiteit te beleven binnen het huwelijk (Van Ginneken et al., 2004; Hemelaar 2000; Van Lee, Marjanovic, Wijzen, & Mouthaan, 2005). Door interpretatieverschillen ontstonden vier wetscholen binnen de Islam. Hierdoor bestaat er geen overeenstemming over het gebruik van anticonceptiemiddelen en de toelaatbaarheid van abortus (Lodewijckx & Hendrickx, 1997). Man en vrouw worden in de Islam complementair gezien waarbij er geen meerwaarde wordt toegekend aan man of vrouw zijn, integendeel zij vullen elkaar juist aan. Wel is er sprake van een strikte scheiding in de opvoeding van jongens en meisjes (Van Bijsterveldt, 1996).

1.2.5.3. Christendom

Seksualiteit gericht op voortplanting wordt door Christenen binnen het huwelijk acceptabel beschouwd. Ook binnen het christendom is er een sterke variatie aanwezig over de toelaatbaarheid van anticonceptiemiddelen en abortus (Van Ginneken et al., 2004).

1.3. Programma's voor Relationele – en Seksuele vorming bij allochtone en minderjarige nieuwkomers

Zoals gebleken bestaat een OKAN Klas uit een zeer heterogene groep. In het onderzoek van Mouthaan & Neef (2003) blijkt dat deze diversiteit een invloed kan uitoefenen op de manier waarop relationele en seksuele vorming wordt gegeven.

1.3.1. Didactische vaardigheden

1.3.1.1. Gemengd of apart

In België is het vanzelfsprekend dat meisjes en jongens samen onderwijs volgen, zodat ze de sociale vaardigheden leren die vereist zijn voor de omgang met het andere geslacht. Daarnaast tracht men in gemengde klassen ook de rolpatronen te doorbreken voor mannen en vrouwen. Men tracht deze opvatting ook door te trekken naar seksuele voorlichting (Van Capelle, 1988; Van Bijsterveldt, 1996). Bij een gescheiden vorming echter zullen de jongeren zich meer vertrouwd voelen tussen hun eigen seksen en hierdoor hun onzekerheden en gevoelens misschien gemakkelijker uiten (Van Capelle, 1988; Van Bijsterveldt, 1996).

Allochtone jongeren hebben het moeilijker dan hun autochtone leeftijdgenoten te praten over seksualiteit en bovendien vinden zij het ongepast om over seksualiteit te praten in het bijzijn van het andere geslacht. Voor moslima's kan men opteren voor een gescheiden voorlichting omdat ze een achterstand hebben over kennis en vaardigheden en kampen ze met specifieke problemen in verband met maagdelijkheid en gearrangeerde huwelijken (Van Bijsterveldt, 1996). En sommige allochtonen meisjes pleitten voor een gesplitste voorlichting omdat de aanwezigheid van jongens een storende factor kan vormen. Zo kunnen de meisjes bij het praten over seksualiteit in de nabijheid van jongens zich minder op hun gemak voelen en kunnen zich daardoor minder goed concentreren (Danz, Vogels & Grundemann, 1993).

1.3.1.2. Leerkracht, allochtone docent of externe deskundige?

Het verdient de voorkeur de leerkrachten zelf de seksuele vorming aan hun klas te laten geven. Hun taalgebruik is afgestemd op de groep, zij kennen de leerlingen, weten welke kwesties gevoelig zijn en er kan al een vertrouwensband aanwezig zijn (Van Bijsterveldt, 1996). Ook kan een allochtone docent ingeschakeld worden voor de vorming. Het voordeel daarvan is dat deze docent meer vertrouwen geniet bij de ouders en opvoeders. Bovendien voelt hij de allochtonen leerlingen vanuit zijn eigen achtergrond gemakkelijker aan. En

sommige leerlingen kunnen met deze docent in hun eigen taal over moeilijke onderwerpen spreken (Van Bijsterveldt, 1996).

Een allochtone docent is nabijer en meer vertrouwd, maar dat kan ook in zijn nadeel werken. Vanwege de schaamte om in eigen cultuurgroep over seksualiteit te spreken, zou een allochtone docent voor de klas ook belemmerd kunnen werken. Sommige kiezen voor het inschakelen van een gastdocent. Het belangrijkste nadeel is dat deze gastdocent over het algemeen de leerlingen niet goed kent. Dat kan ook in zijn voordeel werken, omdat leerlingen mogelijk vrijer praten bij iemand die ze niet dagelijks op school tegenkomen. Bovendien heeft een gastdocent over het algemeen meerspecialistische kennis en kunde in huis om op vragen te reageren (Van Bijsterveldt, 1996). Aansluitend op het onderzoek van Mouthaan & De Neef (1996) blijkt dat Marokkaanse, Turkse en Nederlandse meisjes een voorkeur hebben voor een vrouwelijke docent. Voor de jongens echter is het geslacht van de docent minder relevant.

1.3.1.3. Beeldend materiaal

Het gebruik van beeldend – materiaal kan een verduidelijkende, illustratieve en ondersteunende functie hebben maar een schokkend effect kan ook ontstaan. In allochtone klassen kan men beter gebruik maken van films, tekeningen en dia's terwijl voorlichting in tekstmateriaal mee naar huis kan worden gegeven. Ook concrete voorlichtingsmateriaal o.a. een condoom kan worden gepresenteerd. In plaats van deze in de klas uit te delen zou de leerkracht ze ergens in de klas kunnen leggen (Van Capelle, 1988).

1.3.2. Onderwerpen

Voorlichting omvat een groot aantal uiteenlopende onderwerpen. Populaire thema's bij allochtonen jongeren zijn uithuwelijken, vrijheid van partnerkeuze, de huwelijksnacht en de ontmaagding (Van Capelle, 1988).

- Anticonceptie

Verscheidene onderzoeken tonen aan dat moslims nood hebben aan seksuele informatie omtrent anticonceptie (Van Turnhout, Maurissen, & Hendrickx, 2005; Hendrickx, Lodewijckx, Van Royen & Denekens, 2002). Aangezien moslima's pas seksuele betrekkingen hebben tijdens de eerste huwelijksnacht, is informatie over anticonceptie evenmin relevant voor de meeste meisjes. De meeste allochtone jongeren kennen de pil en het condoom via school of tv, maar hebben nauwelijks informatie over andere voorbehoedmiddelen. Ook blijkt het dat er heel wat vragen over de werking, de gebruikswijze en de eventuele neveneffecten van voorbehoedmiddelen bestaan bij moslima's (Lodewijckx & Hendrickx, 1998). Nieuwkomers onderscheiden zich van anderen omdat ze een laag kennisniveau hebben over seks en anticonceptie. Zij hebben geen voorlichting gehad en hebben nooit over seks gesproken (Wijsen & Van Lee, 2006).

- Gender

Uit onderzoek is gebleken dat islamitische jongeren een sterke conservatieve houding hebben t.a.v. genderrollen (Van Fulpen, Bakker & Breeman, 2002). Meisjes moeten de eer van de familie dragen door als maagd het huwelijk in te stappen terwijl jongens op een vrijere manier met seksualiteit mogen omgaan (Demant, 2005). In het onderzoek van Engenderhealth (2008) is gebleken dat attitude van jongeren veranderd kan worden. Engenderhealth (2008) ontwikkelde een programma voor jonge mannen en jongens in India waar door middel van discussies, rollenspellen en spelletjes actief werd nagedacht over de genderproblematiek in meerdere sessies.

- Homoseksualiteit

Islamitische jongeren staan intolerant t.o.v. homoseksualiteit (Van Fulpen et al., 2002). Wanneer voorlichting wordt gegeven aan jonge asielzoekers is homoseksualiteit meestal een beladen onderwerp. In de landen waar jonge asielzoekers vandaan komen is homoseksualiteit over het algemeen een taboe. Asieljongeren zijn er vaak van overtuigd dat homoseksualiteit in hun land van herkomst niet bestaat of vinden homoseksualiteit vanuit hun religieus of cultureel opzicht verwerpelijk (Oever, 2004).

- Huwelijk en partnerkeuze

In de moslimcultuur is het huwelijk een belangrijk aspect. Uit het onderzoek van Hendricks et al. (2005) is gebleken dat veel moslima's ervoor kiezen om eerst een diploma te behalen en dan pas een moslim jongen te huwen, dit vanuit eigen geloof ofwel omdat het de wens is van hun familie.

- Lichamelijke ontwikkeling

Allochtone jongeren hebben een beperkte basisinformatie over hun lichaam. Ze hebben heel wat vragen over menstruatie en maagdenvlies (Van Bijsterveldt, 1996). Over het maagdenvlies bestaan enorm veel mythes. Het is belangrijk jongeren te informeren en de mythes over bloedverlies bij ontmaagding te ontcrachten met medische bewijzen. Daarbovenop hebben meisjes ook vragen over het gebruik van tampons (Van Bijsterveldt, 1996). Binnen Islamitische gezinnen wordt nauwelijks of geen seksuele voorlichting gegeven. Sommige vinden dat praten over seksualiteit in het bijzijn van ouders verboden en respectloos is. De seksuele vorming van moeders aan dochters bestaat alleen uit het geven van voorlichting over de menstruatie (Wienese, 1997).

- Maagdelijkheid

Maagdelijkheid is een zeer belangrijk onderwerp voor een groot deel van de Islamitische jongeren. Zij stellen dat maagdelijkheid de norm is voor zowel mannen en vrouwen maar de werkelijkheid is echter anders (Mouthaan, De Neef & Rademakers, 1997; Azough, Poelman & Meijer, 2007). De Islamitische jongeren zijn het over eens dat er een dubbele moraal bestaat. Terwijl het geen probleem is dat de jongens hun maagdelijkheid kwijt raken, is het voor meisjes een grote schande (Demant, 2005).

- Meisjesbesnijdenis

Het is onbekend hoeveel jonge vrouwelijke asielzoekers uit Islamitische landen zijn besneden (Ten, 2003). Het wordt vaak ten onrechte beschouwd als een Islamitische ritueel terwijl het voortkomt uit culturele tradities in zowel Christelijke en Islamitische gemeenschappen (Van Ginneken et al., 2004).

- Ongeplande zwangerschap – abortus

Relatief veel meisjes en jonge vrouwen die recent in Nederland wonen, ondergaan een abortus. Uit een onderzoek in Vlaanderen en Brussel blijkt dat nogal wat allochtone vrouwen en meisjes van de 1ste generatie een abortus hebben laten uitvoeren (27.5% van de abortuscliënten is allochtoon) (Sensoa, 2007). Vooral bij alleenstaande minderjarige asielzoekers komen veel ongewenste tienerzwangerschappen voor (Mouthaan & De Neef, 2003).

- Seksualiteit

Seksualiteit wordt in de meeste culturen aanvaardbaar beschouwd in termen van voortplanting. Zo wordt er binnen de Islam en het christendom seksualiteit gezien als een middel om kinderen te produceren (Van Ginneken et al., 2004). Terwijl de westerse cultuur seksualiteit als een genot beschouwt (Van Bijsterveldt, 1996).

- Seksueel overdraagbare aandoeningen

Voor het huwelijk kan er in Islamitische gezinnen niet gesproken worden over soa aangezien een koppel dan nog geen seks mag hebben. AIDS is onder de moslima's goed gekend maar de andere soa absoluut niet (Van Turnhout et al., 2005; Hedrickx et al., 2001). Bovendien is de informatie dat ze hebben over soa dikwijls onvolledig en zelfs foutief (Lodewijckx & Hendrickx, 1998; Hedrickx et al., 2001).

1.3.3. Relationele en seksuele vorming en minderjarige nieuwkomers

Het blijkt dat allochtone en minderjarige nieuwkomers in seksueel opzicht een kwetsbare groep vormen. Tienerzwangerschappen en soa zijn enkele van de gevaren waarop ze kunnen stoten. Seksuele voorlichting is de manier om ze daar tegen te beschermen (Huijbregts, 2004). De wijze waarop dit dient te gebeuren, is in België nog nauwelijks getoetste kennis voorhanden. Bestaand voorlichtingsmateriaal die ook voor allochtone jongeren worden gebruikt, zijn volgens docenten beperkt of niet bruikbaar voor deze jongeren (Van Nieuwenhuijzen & Tuk, 2002). De methodieken sluiten ook onvoldoende aan bij de specifieke achtergrond en het taalniveau van vluchtelingen (Vogels, Buitendijk, Bruil, Dijkstra, & Paulussen, 2002). Ook al wordt de voorlichting in eigen taal gegeven, kan ze haar doel voorbij schieten omdat jongeren er om verschillende redenen nog niet aan toe kunnen zijn. Zij kunnen zich nog te jong voelen, de jongere kan er vanwege zijn religieuze opvattingen van overtuigd zijn dat hij de aangeboden informatie niet nodig heeft en de cultuurshock die veel jongeren in de beginperiode ervaren, kunnen belemmerd werken op de voorlichting (Van Nieuwenhuijzen & Tuk, 2002). Vaak is het

voorlichtingsmateriaal verbaal, expliciet en houdt het onvoldoende rekening met het gemiddelde lage kennisniveau van seksualiteit. Het ontbreekt dus aan werkvormen die op een speelse manier zijn onderbouwd (Van Nieuwenhuijzen & Tuk, 2002). Ook de rapporten van Azghoughi, Azoughar & Rezvanmehr (2001) en Jak (2001) laten zien dat er grote leemtes bestaan in de voorlichting. Toch zijn er studies die tonen dat het seksuele welbevinden van vluchtelingenjongeren positief kan worden beïnvloed met adequate seksuele voorlichting (Huijbregts, 2004). In het onderzoek van Mouthaan & Neef (2003) heeft men rekening gehouden met de diversiteit van deze groep jongeren en hun beperkte taalvaardigheid. Deze studie heeft dan ook geleid tot een seksuele voorlichting aan nieuwkomers op internationale schakelklassen, dat haalbaar is. Meestal wordt vorming gegeven aan het hoogste niveau omdat wordt aangenomen dat zij in voldoende mate de Nederlandse taal beheersen (Mouthaan & De Neef, 2003). Bijgevolg wordt het laagste niveau niet bereikt. Mouthaan & Neef (2003) stellen voor om gebruik te maken van non – verbale en creatieve werkvormen om toch deze doelgroep te kunnen bereiken.

Om te voldoen aan kwaliteitsvol voorlichtingsmateriaal moet men een aantal voorwaarden in acht nemen o.a. voldoende ruimte bieden voor het groepsproces. Zo bevatten 'De PIKASOLL – regels' een aantal zinvolle afspraken om samen met een groep rond seksualiteit en relaties te werken (Sensoa, s.d.) (zie bijlage 3).

1.3.3.1. Projecten

Intermediairs geven aan grote behoefte te hebben aan methodieken om seksualiteit met vluchtelingenjongeren beter bespreekbaar te maken (Kavelaars, 2002). Hieronder wordt een overzicht gegeven van de beschikbare methodieken voor allochtone jongeren en minderjarige nieuwkomers:

- Forumtheater: Bijvoorbeeld de Liefde

"Bijvoorbeeld de liefde" is een educatief theaterproject, waarin vluchtelingenjongeren seksueel worden voorgelicht. De voorstelling wordt vertoond aan leerlingen van Internationale Schakelklassen (Isk's) (Nederlandstalige term voor OKAN). Theaterinterventies richten zich op de promotie van gezond gedrag, de toename van gezondheid gerelateerde kennis of het veranderen van gezondheidsattitudes. De effectiviteit van dit soort interventies wordt lang niet altijd getoetst. Als dit wel het geval is, worden er slechts enkele effecten aangetoond op het terrein van kennistoename en attitudeverandering (Van Nieuwenhuijzen & Tuk, 2002).

- Shalimar

Shalimar is een concreet, op maat gemaakte en speelse/interactief voorlichtingspakket voor jongeren. De nadruk ligt op dialoog en de bereidheid om te leren van andere culturen. De leerlingen nemen de rol van relatieadviseur voor twee fictieve leeftijdgenoten op zich. Het kan gaan om een hetero- of homokoppel, een Vlaams, allochtoon of gemengd duo. Van die leeftijdgenoten krijgen ze telkens infokaartjes met uitspraken van de

personages per thema. De leerlingen overleggen en beslissen per fase. Zullen de twee elkaar ontmoeten? Worden ze een koppel? Vervolgens worden de personages geconfronteerd met vijf "hindernissen". De leerlingen beslissen of die invloed hebben op de relatie. Na elke gespreksronde argumenteren de leerlingen of hun koppel samenblijft of niet. Uit onderzoek is gebleken dat het spel effectief is en dat de jongeren er hebben van genoten (Sensoa, 2007). Het nadeel van het programma is dat het vooral gericht is op de verbale vaardigheden wat juist voor de minderjarige nieuwkomers een werkpunt is.

- Werkmap Goede Minnaars

Het concept Goede Minnaars is een poging om tot een integratie te komen van de preventie van gezondheidsrisico's zoals ongewenste zwangerschappen, soa, aids en ongewenste seks binnen de context van de adolescentiefase. Het concept is gebaseerd op literatuurstudie en gesprekken met jongeren en jeugd – en preventiewerkers. De toetsing gebeurde door een forum van deskundigen en bij jongeren via het boekje "Een Lief. Hoe je het doet en hoe doe je 't goed? Praktische gids voor jonge vrijers". Dit boekje vertrok vanuit thema's die centraal staan bij jongeren zoals verliefdheid, seks, de eerste keer, lekker vrijen, handen thuis, veilig vrijen, mythes en verwijzadressen. In de werkmap worden ruim tachtig diverse werkvormen beschreven om actief met jongeren aan de slag te gaan. De werkvormen zijn verder opgedeeld in enkele grotere rubrieken: starters, verliefd/versieren, ontdek de seks, ikzelf, handen thuis, veilig vrijen en afsluiters (Frans, 2001).

- Het Idriss project

Het Idriss project is ontstaan uit een samenwerking tussen Sensoa en het International Centre for Reproductive Health (ICRH – Universiteit Gent). Het is een project over seksuele gezondheidspromotie voor Nieuwkomers in Vlaanderen. Het project is gericht op het ontwikkelen en aanbieden van preventiemateriaal en methodieken in verband met seksuele gezondheid voor nieuwkomers in Vlaanderen. Sensoa onderzocht eerst de stand van zaken bij de nieuwkomers aan de hand van een bevraging en een literatuurstudie. Uit de verscheidene onderzoeken is gebleken dat de seksuele gezondheid bij allochtonen slechter is dan bij autochtone bevolking. Het voorlichtingsmateriaal is zo ontwikkeld dat een persoon zonder vormingervaring over seksualiteit er toch mee kan werken. Er wordt zeer gedetailleerd weergegeven hoe je te werk moet gaan. Het pakket bestaat uit zeven modules waarbij wordt aangeraden om genderspecifiek te werken (Jaarrapport, 2004).

2. Onderzoeksmethodologie

2.1. Probleemstelling

Uit literatuurstudies is gebleken dat minderjarige nieuwkomers in seksueel opzicht een kwetsbare groep vormen. Relationele en seksuele vorming is dus een noodzakelijkheid. Dat lijkt een algemeen aanvaarde opvatting maar het is de vraag of dit praktisch uitvoerbaar is. De groep nieuwkomers is zeer heterogeen samengesteld; nationaliteit, leeftijd, religie, opleiding, migratiemotief, leefsituatie, gezins- en familieverbanden, en culturele achtergrond kunnen verschillen (Mouthaan & Neef, 2003). Taal wordt als een remmende factor beschouwd voor relationele en seksuele vorming bij minderjarige nieuwkomers. Vaak is het voorlichtingsmateriaal te verbaal en houdt het onvoldoende rekening met het beperkte kennisniveau van seksualiteit (Van Nieuwenhuijzen & Tuk, 2002).

De wijze waarop relationele en seksuele vorming dient gegeven te worden, is in België nog nauwelijks getoetste kennis voorhanden. Bestaand voorlichtingsmateriaal is beperkt of onbruikbaar voor deze jongeren (Van Nieuwenhuijzen & Tuk, 2002). Sensoa, het Vlaams service- en expertisecentrum, wil meer kennis over de specifieke behoefte omtrent relationele en seksuele vorming bij minderjarige nieuwkomers. Bovendien wilt de organisatie meer inzicht in het al dan niet geschikt zijn van de voorlichtingsmethodieken.

Onderzoek over relationele en seksuele vorming aan allochtone jongeren, en zeker nieuwkomers is zeer schaars. Dit onderzoek tracht een bijdrage te leveren aan de tekortkomingen aan dergelijk wetenschappelijk onderzoek i.v.m. relationele en seksuele vorming. Er wordt nagegaan op welke wijze de vorming dient gegeven te worden en welke voorlichtingsmethodieken geschikt zijn. Na het vast stellen van de specifieke behoefte kunnen Sensoa en intermediairs gebruik maken van deze leidraad om een relationele en seksuele vormingprogramma te ontwikkelen.

2.2. Doelstellingen en onderzoeksvragen

Sensoa wenst dat het KAVES – model (Frans, 2006) wordt gehanteerd als leidraad voor de relationele en seksuele vorming. Dit letterwoord staat voor een aantal doelstellingen die je met de groep wenst te bereiken:

- Kennis: van seksualiteit rond een bepaalde thema
- Attitude: Vormen van eigen mening
- Vaardigheden: Grenzen kunnen stellen, gebruik van een condoom...
- Emoties: Rol van emoties en ze kunnen plaatsen
- Steun: Waar kan je terecht met vragen over seksualiteit?

De doelstellingen zijn gespecificeerd in twee onderzoeksvragen:

- Wat zijn de specifieke behoefte van de minderjarige nieuwkomers tussen 12 en 16 jaar in OKAN – Klassen over relationele en seksuele vorming?
- Hoe evalueren minderjarige nieuwkomers de relationele en seksuele vorming?

2.3. Onderzoekstype

Het betreft een kwalitatief beschrijvend onderzoek

2.3.1. Kwalitatief onderzoek

Kwalitatief onderzoek is een vorm van empirisch onderzoek waarbij overwegend gebruik gemaakt wordt van kwalitatieve gegevens en dat als doel heeft onderzoeksproblemen in of van situaties, gebeurtenissen en personen te beschrijven en te interpreteren (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005).

2.3.2. Beschrijvend onderzoek

Bij kwalitatief beschrijvend onderzoek gaat het om het benoemen en inventariseren van karakteristieken van de onderzoekseenheden in termen van kwaliteiten, en niet om kwantiteiten. Vanuit het gezichtspunt van de betrokkenen worden gevoelens, belevingen, ervaringen en betekenisverleningen in kaart gebracht. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van een bestaande theorie als een zoeklicht om licht te werpen op relevante aspecten van het onderzoeksonderwerp die anders wellicht onopgemerkt zouden blijven (Baarda et al., 2005).

Concreet naar dit onderzoek toe, wil dit zeggen dat men vertrekt met de veronderstelling dat minderjarige nieuwkomers andere behoeften hebben betreffende relationele en seksuele vorming dan autochtone jongeren. Via beschrijvend onderzoek wordt getracht om de specifieke behoeften in kaart te brengen.

2.4. Onderzoeksinstrumenten

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen werd gebruik gemaakt van twee vormingsexperten van Sensoa, die de relationele en seksuele vorming hebben gegeven in OKAN – Klassen. Bijgevolg had de onderzoeker de mogelijkheid om een observerende rol aan te nemen. Tevens werden na de vormingen semi – gestructureerde interviews afgenomen.

2.4.1. Observatie relationele en seksuele vormingen

Observatie is een methode om gedrag te bestuderen. Het is een directe methode van dataverzameling die wordt gebruikt in de natuurlijke context. Dit onderzoek betreft een participerende observatie vermits de onderzoeker deel uitmaakte van de onderzoekssituatie (Baarda et al., 2005). Per thema werden één of twee methodieken gekozen, om op deze wijze de verschillende onderwerpen bespreekbaar te stellen. Er werd gebruik gemaakt van concreet en visueel materiaal. Alvorens er werd gestart met de specifieke thema's, begonnen de jongeren eerst met de "starters" om een veilige sfeer te creëren zodanig dat zij energie en zin krijgen (zie bijlage 4 voor gedetailleerd overzicht van de gehanteerde methodieken).

- **Kennismakers**

Balletje Gooi: De jongeren moeten in een cirkel zitten waarbij een bal wordt gegooid. Degene die de bal in handen heeft moet zich voorstellen aan de groep. Dit heeft als doel om de sfeer in de groep werkbaar te maken en elkaar te leren kennen.

- **Opwarmers**

Brainstormen: De jongeren moeten alle termen opnoemen die ze associëren met het woord seks. De woorden worden op het bord geschreven. Op deze wijze tracht men openheid te creëren in de groep en remmingen te doorbreken.

- **Afspraken**

PIKASOLL: Dit letterwoord staat voor een aantal afspraken omtrent het vormingsverloop die je met de groep maakt, voor je aan een vormingssessie begint. Deze worden ondersteund met pictogrammen die zichtbaar worden opgehangen.

Na dit introducerende gedeelte werd er gestart met de specifieke onderwerpen:

- **Gender**

Onder 'gender' verstaan we het geheel van sociale en culturele kenmerken van een sekse. Ideale man/vrouw: De jongeren zijn zich bewust van de spanning tussen wat traditioneel van man/vrouw verwacht wordt en de zaken die een positief manbeeld/vrouwbeeld in de Vlaamse context kunnen ondermijnen. De jongeren moeten in groepjes nadenken over wat hun ideale man of vrouw is. Ze moeten de kenmerken op een grootte flap opschrijven.

Boys will be girls, girls will be boys: Jongeren zijn zich bewust van genderspecifiek rolgedrag. De jongeren krijgen een stereotypische video van FC De Kampioenen te zien. Daarna worden de verschillen en de gelijkenissen met de werkelijkheid besproken.

- **Lichamelijke ontwikkeling**

Dit omvat het lichaam, voortplanting (menstruatie, zwangerschap en maagdenvlies) en besnijdenis.

Lakens man/vrouw: De jongeren kunnen de inwendige en de uitwendige geslachtsorganen van de man en de vrouw onderscheiden en benoemen. Ze maken kennis met de Nederlandse begrippen en begrijpen de vruchtbaarheidscyclus.

Portret man/vrouw: De jongeren maken een portret van de man en de vrouw en kunnen de uitwendige geslachtsorganen van de man en de vrouw onderscheiden en benoemen.

- **Relaties**

Mijn lief zegt: Dit betreft een gesprekstechniek. Op een kaartje staat een aanzet, waarop je je mening geeft. De groepsleden kunnen aanvullen of tegenspreken. De bedoeling is om klaarheid te krijgen in de waarden die je in een relatie stelt en de verwachtingen die je koestert.

- **Afsluiter**

Bloosdoos: De jongeren krijgen de mogelijkheid om anoniem een vraag op te schrijven. Deze vraag wordt in een box gestoken die vervolgens in groep wordt besproken.

De methodieken zijn uiteraard niet uitsluitend gericht op één specifieke thema. Ook komen thema's zoals anticonceptie, abortus, soa en homoseksualiteit doorheen de sessie ook aan bod (zie bijlage 5 voor volledig vormingsprogramma).

2.4.2. Semi – gestructureerde interviews

Om bijkomende data te verzamelen werd gebruik gemaakt van semi – gestructureerde interviews vermits deze methode het meest aangewezen lijkt om informatie te bekomen over gedachten, opinies, gevoelens, attitudes en kennis van de geïnterviewde (Baarda et al., 2005).

Op basis van een topiclijst werden onderwerpen aangehaald die van tevoren vast liggen maar de vragen en antwoorden niet. De onderwerpen staan in een topiclijst in een logische volgorde (Baarda et al., 2005). Op basis van de vragenlijst van Mouthaan & Neef (2005) en een grondige literatuurstudie werd een topiclijst samengesteld (zie bijlage 6 voor topiclijst). De gehanteerde topiclijst voor de interviews onderscheid vier grote topics geformuleerd in hoofdvragen:

- Wat is het profiel van de respondenten?
- Heeft de minderjarige nieuwkomer al informatie verkregen over relaties en seksualiteit?
- Wat vindt de minderjarige nieuwkomer dat beter kan met betrekking tot de relationele en seksuele vorming?
- Wat vindt de minderjarige nieuwkomer van de gehanteerde werkvormen?

Eerst en vooral werd getracht om een profiel op te stellen van de minderjarige nieuwkomers. Om dit te bereiken werden de jongeren bevraagd naar persoonlijke-, demografische- en socio-culturele gegevens. Hun leeftijd, nationaliteit, geloofsovertuiging, migratiepad, verblijfsduur en migratiestatus werd bevraagd.

Bij de tweede vraag, *“heeft de minderjarige nieuwkomer al informatie verkregen over relaties en seksualiteit?”*, werd bevraagd welke informatie ze al hebben gezien of gehoord en hoe zij het hebben ervaren.

De derde vraag, *“wat vindt de minderjarige nieuwkomer dat beter kan met betrekking tot de relationele en seksuele vorming?”*, heeft als doel om de specifieke behoefte van de minderjarige nieuwkomer te achterhalen. Verscheidene vragen werden gesteld om deze topic in kaart te brengen: waarover wilt de minderjarige nieuwkomer meer informatie en waar wil hij deze bekomen, wensen zij een mannelijke of vrouwelijke gastdocent en opteren zij een gemengde of een gesplitste vorming?

Het doel van de vierde vraag, *“wat vindt de minderjarige nieuwkomer van de gehanteerde werkvormen?”*, is om na te gaan of de gehanteerde methodieken de specifieke thema's meten. Ook werd nagegaan of de jongere het een leerrijke werkvorm vonden (zie bijlage 7 voor uitgetypt interview).

2.4.3. Onderzoekspopulatie

2.4.3.1. Rekrutering

De respondenten werden verworven via scholen die OKAN – Klassen voorzien in provincie Antwerpen. Er werd uitsluitend beroep gedaan op de gemeenten Borgerhout en Hoboken. Pina- 18 werd gecontacteerd, centra dat instaat voor de inburgering van minderjarigen nieuwkomers, om de juiste gegevens van de OKAN – scholen te bekomen. Op basis van de gegevens van Pina- 18 werden vijf scholen geselecteerd. In oktober 2007 werden de scholen gecontacteerd door middel van een brief gericht aan de coördinator van de OKAN – klassen (zie bijlage 8). Er werd gevraagd of ze hun medewerking wouden verlenen aan het onderzoek over relationele en seksuele vorming bij minderjarige nieuwkomers. Na een persoonlijk contact werden twee scholen niet geselecteerd vermits de jongeren al hebben genoten van relationele en seksuele vorming met behulp van Sensoa. Uiteindelijk hebben drie scholen deelgenomen aan het onderzoek. Om de anonimiteit van de scholen te garanderen worden de adressen van de scholen niet bijgevoegd.

2.4.3.2. Steekproef

Voor de semi- gestructureerde interviews betreft het een niet gerichte toevallige steekproef van bereidwillige vrouwelijke en mannelijke jongeren.

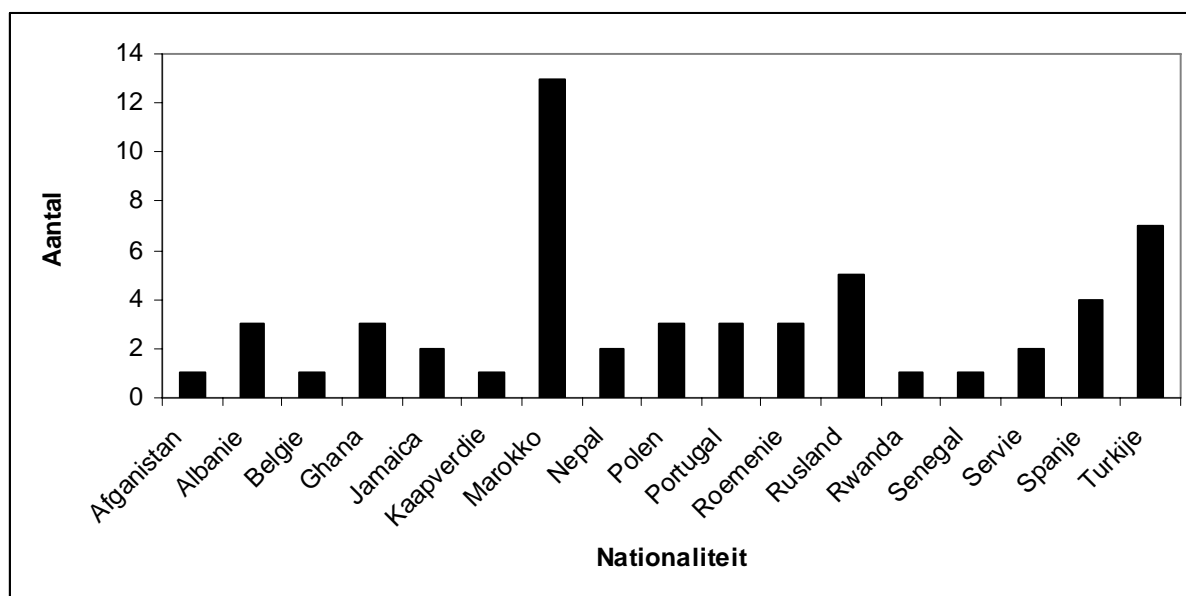
2.4.3.3. Respondenten

- Relationele en seksuele vorming

De relationele en seksuele vorming werd aan zes groepen gegeven waarvan twee groepen de vorming gemengd hebben gekregen. De andere vier groepen betreft de gesplitste groepen waarvan twee meisjes groepen en twee jongens groepen. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van het profiel van de deelnemers. Vervolgens wordt in figuur 1 de nationaliteiten van de deelnemers weergegeven.

Tabel 1: Overzicht van het aantal deelnemers per sessie, geslacht en leeftijd van de deelnemers.

Sessie	1	2	3	4	5	6	Totaal
Aantal deelnemers	6	7	10	7	14	11	55
Man	0	7	5	0	14	7	33
Vrouw	6	0	5	7	0	4	22
12 jaar	0	1	0	0	1	0	2
13 jaar	3	1	0	2	1	0	7
14 jaar	1	3	1	2	3	1	11
15 jaar	1	0	2	2	3	4	12
16 jaar	1	2	2	0	3	3	11
17 jaar	0	0	3	1	3	3	10
18 jaar	0	0	2	0	0	0	2

Figuur 1: Nationaliteit van de deelnemers.

- Interviews

De onderzoekspopulatie bestaat uit achttien jongeren tussen 12 en 18 jaar. Na vijftien interviews was er sprake van saturatie (Baarda et al., 2005). Omwille van de gemaakte afspraken met de scholen werden echter achttien interviews afgenomen.

Het interview werd grotendeels in het Nederlands afgenomen, maar soms werd overgeschakeld naar het Engels, Frans en Arabisch. Om de anonimiteit van de jongeren te garanderen kregen ze de benaming 'respondent' met een bijkomend nummer.

Om een duidelijk beeld te verkrijgen van de minderjarige nieuwkomers, werden de persoonlijke- en culturele gegevens in tabel 2 en 3 weergegeven. De afkortingen GS en GM staan respectievelijk voor gesplitste- en gemengde vorming.

Tabel 2: Profiel geïnterviewde respondenten

Respondenten	Geslacht	Leeftijd	Afkomst	Godsdienst	Vorm
R1	M	14	Marokko	Islam	GS
R2	V	14	Spanje	Islam	GS
R3	M	13	Spanje	Islam	GS
R4	V	13	Marokko	Islam	GS
R5	V	14	Rwanda	Islam	GM
R6	M	16	Jamaica	Christendom	GM
R7	M	15	Turkije	Islam	GS
R8	M	15	Turkije	Islam	GS
R9	V	13	Portugal	Protestant	GS
R10	M	16	Turkije	-	GS
R11	V	17	Ghana	Katholiek	GS
R12	M	14	Marokko	Islam	GS
R13	V	14	Spanje	Islam	GS
R14	V	15	Nepal	Hindoe	GM
R15	V	17	Portugal	-	GM
R16	M	16	Spanje	Islam	GM
R17	V	16	Kaapverdië	Katholiek	GM
R18	M	18	Marokko	Islam	GM

Tabel 3: Profiel geïnterviewde respondentent

Respondenten	Verblijfsduur in maanden	Migratiepad	Statuut
R1	3	-	Werk
R2	12	Marokko	-
R3	7	Marokko	Gezinshereniging
R4	6	Frankrijk	Gezinshereniging
R5	11	Kongo	Gezinshereniging
R6	12	-	Humanitaire reden
R7	8	-	Gezinshereniging
R8	12	-	Gezinshereniging
R9	7	-	Werk
R10	8	-	Gezinshereniging
R11	8	Ivoorkust	-
R12	10	-	Gezinshereniging
R13	14	Marokko	Werk
R14	8	-	Gezinshereniging
R15	7	-	Humanitaire reden
R16	9	-	-
R17	12	-	Gezinshereniging
R18	8	-	Werk

2.4.5. Onderzoeksprocedure

2.4.5.1. Locatie

De relationele en seksuele vormingen werden gegeven in de klaslokalen van de respondenten. De banken en stoelen werden herschikt zodat de jongeren in een cirkel zaten.

De interviews werden afgenomen op de school waar de respondent school loopt. De ruimte was afhankelijk van de beschikbaarheid. Dit was voornamelijk een refter of een klaslokaal.

2.4.5.2. Tijdsduur

Elke sessie, die in de voor- of namiddag werden gegeven, duurde drie uren. De interviews duurden 10 tot 40 minuten. De twee interviews die heel kort duurde, betrof jongens. Desondanks zij al acht maanden in België verbleven, vormde taal bij deze twee jongens een probleem.

2.4.5.3. Verloop

De sessies over de relationele en seksuele vorming startte met een voorstelling van de gastdocent en de onderzoeker. Vervolgens werd overgegaan naar de "starters" om zodanig een veilige sfeer te creëren. Na de introductie en de "starters" werd begonnen met de

methodieken die de specifieke thema's meten. In elke sessie werd één pauze ingelast. De sessies werden geëindigd met een afsluiter. De methodieken werden op een niet - gestandaardiseerde wijze uitgevoerd omdat elke sessie niet hetzelfde was. De methodieken werden aangepast naarmate de verwachtingen en de accommodatie.

Alle interviews werden gestart met een introductie van het onderzoek. Aan de jongeren werd duidelijk gemaakt dat vragen worden gesteld over de relationele en seksuele vorming die ze hebben gekregen. Ook werd een nadruk gelegd op de anonimiteit van de gegevens en dat er geen goede of slechte antwoorden zijn. Verder kregen de jongeren de gelegenheid om vragen te stellen. Ook werd er gevraagd of gesprekken opgenomen mochten worden.

Na de introductie werden persoonlijke, demografische en socio-culturele gegevens bevroegd om zodanig een profiel op te stellen van de minderjarige nieuwkomers. Daarna werden de verscheidene topics van de topiclijst bevroegd.

2.4.5.4. Opname

Alle interviews werden geregistreerd door middel van een digitale dictafoon mits de goedkeuring van de respondent. Dit om de betrouwbaarheid van de gegevens te garanderen.

2.4.6. Verwerking

2.4.6.1. Data – analyse

De interviews werden uitgetyped door middel van het tekstverwerkingsprogramma Word. Daarna werden tekstgedeelten die niet relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen geschrapt (Baarda et al., 2005).

Om een gedetailleerd beeld te verwerven van de verschillende aspecten van een bepaald onderwerp en de relaties tussen de verschillende aspecten te weten, lijkt het aangewezen om gebruik te maken van analyse op fragmentniveau. De tekst werd opgedeeld in fragmenten per topic en van een label voorzien. Uiteraard met de onderzoeksvragen in het achterhoofd (Baarda et al., 2005).

Vervolgens werden de fragmenten met hetzelfde label geordend, en werd er gezocht naar verbanden. Dit werd handmatig uitgevoerd door middel van het verwerkingsprogramma Word. Het doel van de kwalitatieve analyse is een structuur of een patroon aan te brengen in deze gegevens om zo te komen tot een zinvolle en herkenbare ordening (Baarda et al., 2005).

3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de bevindingen die we uit de relationele en seksuele vorming en interviews hebben gehaald gerapporteerd. Eerst worden de resultaten van de relationele en seksuele vormingen weergegeven. Daarna worden de resultaten van de interviews weergegeven die profiel, verkregen informatie, noden en informatiebronnen behandelen.

3.1. Relationele en seksuele vorming

- *Balletje Gooi*

De methodiek "Balletje Gooi" waarbij een bal wordt gegooid en degene die de bal in handen heeft zich moet voorstellen aan de groep, verliep in alle sessies vlot en humoristisch. In sessie 3 werd stoerlijk gedrag opgemerkt onder de jongens.

"Ik hoop geen erectie te verkrijgen"! (sessie 3)

- *PICKASOLL*

De PICKASOLL regels (zie bijlage 4), een letterwoord dat staat voor een aantal afspraken die je met de groep maakt voor je aan een vormingsessie begint, werden door iedereen aanvaard. Opmerkelijk was dat in sessie 2 een verbaal en non - verbaal reactie was ontstaan bij de introductie van homoseksualiteit.

Homoseksualiteit kan in ons land niet! (sessie 2)

- *Brainstormen*

Het brainstormen waarbij de jongeren alle termen moeten opnoemen die ze associëren met het woord seks, verliep in elke sessie humoristisch. Het thema homoseksualiteit leverde in sessie 2 reacties op. Er werd uitgelegd dat in België homoseksualiteit toegestaan is.

Waarom kunnen twee jongens en twee meisjes samen zijn?

In mijn land mag dat niet! (sessie 2)

- *Portret man/vrouw*

Het portret waarbij de jongeren een portret maken van een man en een vrouw, verliep in alle sessies vlot en humoristisch (zie bijlage 9 voor getekende portretten).

- *Laken man/vrouw*

De jongeren kregen een laken waarbij een mannelijke of een vrouwelijk lichaam op werd afgebeeld om zodanig de inwendige en de uitwendige geslachtsorganen van de man en de vrouw te kunnen onderscheiden en benoemen. In sessie 2 namen de jongeren actief deel. De meisjes in sessie 1 vonden het moeilijk en waren tamelijk stil. Sessie 1 werd ook tijdelijk onderbroken door een medisch onderzoek. Uiteindelijk bleven twee meisjes over,

een Afghaanse en een Marokkaanse, die een uitleg hebben verkregen over het maagdenvlies a.d.h.v. een tekening. Ze waren geconcentreerd aan het luisteren. Één jongen had de misvatting dat het maagdenvlies een gesloten vlies was.

Het tonen van foto's met geslachtsorganen veroorzaakte lachwekkende reacties bij de jongeren. Een stoerlijke houding werd voornamelijk waargenomen onder de jongens. Dit bleek uit het afbeelden van masturbatiebewegingen.

Verander dit, we willen nu een meisje! (sessie 5)

- *Ideale man/vrouw*

De methodiek ideale man/vrouw waarbij de jongeren in groepjes moeten nadenken over wat hun ideale man of vrouw is en vervolgens de kenmerken op een grootte flap opschrijven, verliep in elke sessie vlot.

- *Boys will be girls, girls will be boys*

De jongeren kregen een stereotypische video van FC De Kampioenen te zien. Daarna werden de verschillen en de gelijkenissen met de werkelijkheid besproken. Deze video werd enkel in sessie 2 en 3 getoond. De jongens in sessie 2 begonnen te lachen bij het zien van de kusscène. De jongeren merkte op dat in de scène werd gecommuniceerd over seksualiteit.

- *Mijn lief zegt*

Op een kaartje staat een aanzet, waarop je je mening geeft. De groepsleden kunnen aanvullen of tegenspreken. In een aantal sessies kwam een duidelijk conservatieve houding naar boven.

Mijn lief zegt "ik wil alleen op reis"

Nee, terwijl de jongen slagen aan het uitbeelden was (sessie 2).

- *Bloosdoos*

De jongeren krijgen de mogelijkheid om anoniem een vraag op te schrijven. Deze vraag wordt in een box gestoken die vervolgens in groep wordt besproken. Deze methodiek werd enkel in sessie 6 gegeven. Het verliep goed en gaf de jongeren de mogelijkheid om kort te discussiëren over abortus, seksuele gezondheid, voorbehoedsmiddelen, soa, onvruchtbaarheid, huwelijk en menstruatie.

Waarom doen jongens condoom op penis?

- *Evaluatie*

Bijna alle sessies hebben de relationele en seksuele vorming positief beoordeeld. Sessie 1 echter evalueerde het negatief.

Opvallend was ook dat de jongeren tijdens de relationele en seksuele vorming, een interesse toonde naar de huwelijksstatus van de vrouwelijke. Dit toont dat het thema huwelijk levendig is bij de jongeren.

Mevrouw bent u al getrouwd? (sessie 3)

3.2. Interviews

3.2.1. *Profiel minderjarige nieuwkomers in OKAN –Klassen*

Uit de onderzoekspopulatie is gebleken dat de minderjarige nieuwkomers in OKAN Klassen uit een heterogene groep bestaat. Uit de onderzoeksmethodologie (zie hoofdstuk 2) is gebleken dat er een grote diversiteit is in afkomst, cultuur, leeftijd, verblijfsstatuut, geloof, migratiepad en verblijfsduur in België. Gelijkelijk is wel dat alle geïnterviewde jongeren al hebben genoten van onderwijs in hun herkomstland.

3.2.2. *De verkregen informatie omtrent relationele en seksuele vorming*

De meeste jongeren geven aan dat ze in het verleden informatie over seksualiteit hebben verkregen. Het betreft voornamelijk de zwangerschap. Tot deze groep behoren jongeren met een Marokkaanse- en Katholieke achtergrond.

P12: Hoe je zwanger moet worden, hoe komt de sperma.

De jongeren met een Christelijke, Vrijzinnige en Hindoestanese achtergrond geven aan genoten te hebben van een uiteenlopende kennis over relaties en seksualiteit. Onderwerpen zoals soa, anticonceptie en menstruatie kwamen in hun herkomstland al aan bod. Allen hebben ze de informatie op school gekregen. Opvallend is dat alle geïnterviewde jongens uit Turkije geen relationele en seksuele informatie hebben gekregen.

P14: Seksualiteit en de relaties, soa en hoe ze worden overgedragen dat we er voorzichtig mee zijn, de voorbehoedsmiddelen zoals condooms en pil, menstruatie en wat we moeten doen, zwangerschap. Tijdens menstruatie dat we niet zwaar werk mogen doen.

3.2.3. *Noden*

3.2.3.1. Gewenste informatie

De jongeren wensen meer informatie over de voortplanting. Degene die in het verleden al hebben genoten van informatie over de voortplanting, wensen nog steeds informatie te verkrijgen over dit onderwerp. Allen willen ze graag binnenkort deze informatie op school verkrijgen. De meisjes willen meer bepaald informatie over de menstruatie terwijl de jongens niet opteren voor een specifiek subonderwerp van de voortplanting. Wel hebben de jongens vragen over de masturbatie.

P6: Ja die foto's van man en vrouwen. Als je dat ziet weet je hoe het werkt. Ik weet het wel hoor. Maar zo kan je dat leren als je een meisje hebt gezien. Het is goed om die dingen te weten over het lichaam.

P4: Van de vrouw. Menstruatie, niet over de pil of condoom.

P8: Is masturbatie gevaarlijk?

De oudere jongeren wensen graag bijkomende informatie over anticonceptie namelijk het condoom en de pil. Het onderwerp soa werd door de oudere jongens positief onthaald. Informatie over de hulpverlening en het culturele aspect van seksualiteit werd ook als een gemis ervaren. Informatie over relaties en huwelijk achten voornamelijk de Islamitische jongeren belangrijk.

P11: Over condoom, bed control, pil.

I: Welke vond je het beste onderwerp van wat we hebben gezien?

P10: Aids en hepatitis.

3.2.3.2. Didactische werkvormen

- Gastdocent of leerkracht

Bijna alle meisjes, ongeacht culturele achtergrond, willen graag dat de voorlichting wordt gegeven door een vrouwelijke docent. Voor de meeste jongens echter maakt het geslacht van de docent niet uit. Toch geeft een kleine groep van Islamitische jongens aan, liever les te krijgen van een mannelijke docent.

P11: Als een vrouw praat over seksualiteit met mij vind ik dat meer interessanter dan met een man. Ik ga meer zeggen, en mijn lichaam is het zelfde als mevrouw en mevrouw verstaat mijn dingen van de lichaam beter dan een man.

P18: Ik wil les van een man krijgen. Om niet te schamen, bij een vrouw ik ga schamen.

Als de jongeren de mogelijkheid kregen om les te krijgen van een leerkracht blijkt dat de meerderheid hierin geïnteresseerd is omdat de leerkracht hen beter kent. Opvallend is dat het merendeels meisjes betreft. Een andere deel van de jongeren wenst liever de vorming te krijgen van een gastdocent omwille van zijn professionele houding. Voor een derde groep maakt het niet uit wie de vorming geeft.

P13: Jawel maar beter leerkracht, en ik ken hem.

P8: Als ik leerkracht vertel, die ziet mij elke dag en hij kan mijn probleem misschien verder vertellen aan andere leerkrachten en iemand van buitenaf die ziet mij niet elke dag.

P18: Ik wil een specialist in de dit thema. Ja, die kent meer dan een leerkracht, dat is zijn beroep.

- Gemengd of gesplitst

De meerderheid (11) van de jongeren willen liever de vorming gemengd. Er is echter geen verschil te merken in geslacht, culturele achtergrond en leeftijd. Degene die toch wensen voor een gesplitste vorming (7) betreft voornamelijk jongens met een Islamitische achtergrond. Doordat in hun land een strikte opvoeding aanwezig is tussen mannen en vrouwen opteren zij voor een gescheiden vorming. Twee jonge meisjes, Islamitisch en Protestants, opteren voor een gesplitste vorming omdat in de aanwezigheid van jongens zij zich ongemakkelijk zouden voelen.

P5: Meisjes en jongens samen zodat jongens weten wat meisjes denken en meisjes moeten ook weten van jongens.

P18: Ja meisjes hier samen en in Marokko is dat wel jongens en meisjes apart.

P9: Ja omdat jongens veel lachen en die zeggen zo als meisje iets vraagt. En die meisjes apart en jongens apart, die meisjes lachen niet zoveel want die hebben allemaal hetzelfde hebben allemaal menstruatie en de jongens niet.

- Aanwezigheid leerkracht

In sommige sessies was een leerkracht of personeelslid aanwezig. De jongens vonden het goed dat een leerkracht aanwezig was terwijl de meisjes liever de vorming wenste zonder een leerkracht of personeelslid. Enerzijds belemmerde dit de meisjes om zichzelf uit te drukken en anderzijds vreesde zij dat de leerkrachten hun informatie verder kon vertellen aan de andere leerkrachten.

P9: Nee, het is goed dat ze weg is gegaan want misschien kan ze dat verder vertellen aan andere leerkrachten.

3.2.4. Vormingsmethodieken

De PICKASOLL regels waren voor iedereen belangrijk. De meeste begrepen de regels o.a. door de ondersteunende pictogrammen. Een kleine minderheid begreep bij aanvang niet de doelen van de regels.

P15: In het begin begreep ik het niet en dan was ik aan het denken maar dat waren de regels die we in groep moest gebruiken.

Bijna alle jongeren evalueerde de methodiek "Balletje Gooi" positief. Één jongen beoordeelde het negatief.

P14: Dat was goed en leuk. Als meneer vraagt eerst da, niemand gaat iets zeggen maar als je bal krijgt dan moest je wel iets zeggen

P3: Niet leuk waarom met een bal gooien, beter rij afgaan en naam zeggen.

De methodiek "Brainstormen" werd merendeels positief geëvalueerd. Één meisje evalueerde het negatief omdat het in de Islam niet gepast was om zulke woorden te vermelden in het bijzijn van een man. De meeste jongeren vonden het moeilijk om de woorden in het Nederlands te benoemen.

P11: Interessant, wel een beetje moeilijk omdat ik niet zo goed Nederlands praat. Ik wist de woorden in het Engels maar niet in het Nederlands.

P4: Niet leuk want niet goed voor moslims als je die woorden zegt en die meneer was een man. Als jij dat ging geven zou ik dat wel zeggen want je bent een vrouw.

Bijna alle jongeren evalueerde de methodiek "portret man/vrouw positief". Een kleine groep Islamitische jongeren evalueerde het negatief omdat het oninteressant was om te kijken naar geslachtsdelen.

P8: Nee, niet interessant. P8: Das een man en naar kijken ja.

Iedereen evalueerde het "laken man/vrouw" positief. De enige kantekening die de jongeren maakte, ging over de Nederlandse taal. De foto's met de geslachtsdelen leverde geen negatieve reacties voor de meeste jongeren.

P15: Ik vond dat ook leuk want ik wist de woorden niet in het Nederlands en het was ook leuk om het lichaam te leren kennen.

De meeste jongeren evalueerde "ideale man/vrouw" positief. De gesplitste groep met jongens, die alleen de ideale man moesten doen, evalueerden de methodiek negatief. Ze vonden het niet leuk dat ze de kenmerken van een man moesten opschrijven.

P14: Goed, andere weten hoe haar of zijn ideale persoon zij willen, wat voor een persoon zij willen en wat voor kenmerken ze moeten hebben.

P8: Voor vrouw is goed maar man niet. Liever ideale vrouw gedaan. Van man weet ik wel maar vrouw niet.

De methodiek "Boys will be girls, girls will be boys" werd negatief onthaald. De jongeren vonden het een oud fragment en zagen de link niet met seksualiteit.

P6: Nee dat was niet zo goed. En dat was oud. Maar "in de poep" was wel goed. Als je seksualiteit grappig maakt, ga je het leuker vinden en ga je het sneller leren. Seksualiteit is grappig.

"Mijn lief zegt" werd positief onthaald door de jongeren. De kantenening die de jongeren maakte, ging over de hoge moeilijkheidsgraad van de Nederlandse zinnen.

P11: Ja leuk, het was moeilijk voor mij omdat het zinnen waren in Nederlands maar sommige dingen heb ik wel begrepen.

De "bloos doos" werd in één gemengde sessie gegeven. Iedereen beoordeelde het positief omdat het hun anonimiteit garandeerde. Bovendien leverde het de jongeren extra informatie op.

P15: Ja zo kan jij, ja das vertrouwelijk en niemand kan dat weten. En als iemand een vraag heeft opgeschreven dat kan jij ook meer informatie krijgen en zo kan jij ook weten

De meeste jongeren, voornamelijk oudere jongens, beschouwde de methodiek "Mijn lief zegt" als beste werkvorm. De meisjes echter, vonden de methodiek "Lakens man/vrouw" het beste. Een andere deel van de jongeren vonden alle methodieken goed. De jongens in sessie 5 onthaalde de methodiek "ideale man" negatief.

P16: Van de kaartje trek.

Das heel leuk. Dan kan je zeggen wat er van vind en wat je vriendin zegt.

P13: Lakens man en vrouw en de bal, mijn lief zegt, kaartjes op de lakens zetten. Ik vond alles leuk.

3.2.5. Informatiebronnen

De meerderheid van de jongeren verkrijgen hun informatie over seksualiteit via het Internet en de leerkracht. Een kleine minderheid zou een gespecialiseerde dokter raadplegen.

P8: Internet, leerkracht maar alleen bij één want hij weet wel informatie.

P15: Normaal hier, maar mijn tante heeft een gynaecoloog en ik kan naar daar gaan.

Merendeels van de jongeren vindt het niet moeilijk om over seksualiteit te praten met vrienden. Een kleine minderheid Islamitische jongens hebben moeilijkheden om te communiceren over seksualiteit.

P13: Nee, ik vind het leuk en ik wil meer informatie.

P12: Nee want in Marokko moet je maar een beetje praten over seks want dat is Moslim.

De helft van de jongere geeft aan dat ze niet met de ouders kunnen praten over relaties en seksualiteit. De meerderheid van deze groep betreft jongens met een Islamitische achtergrond. Schaamte en respectloosheid t.a.v. de ouders zijn de belangrijkste reden om niet te communiceren over relaties en seksualiteit.

P18: Nee respect voor mijn ouders.

Daarnaast is een tweede groep die enkel met de moeder kunnen praten over relaties en seksualiteit. Het betreft voornamelijk meisjes waar geen verschil in religieuze achtergrond op te merken is. De thema's die met moeder worden besproken gaan over menstruatie en de toekomst. Een minderheid van de jongeren kan wel met zijn ouders praten over seksualiteit.

P13: Bij moslims is niet goed als je praat over seks met je vader.

P11: Als ik misschien pijn heb in mijn vagina, menstruatie.

3.2.6. Algemene evaluatie relationele en seksuele vorming

Algemeen hebben de jongeren de relationele en seksuele vorming positief beoordeeld. Ze vonden het leuk om op een speelse en interactieve manier relationele en seksuele vorming te krijgen. Twee jongeren vonden het minder leuk wegens de drukte en de mannelijke docent.

P6: Ja het was leuk. Ze moeten het meerdere malen doen op school. Want eenmaal is niet genoeg om het te begrijpen. Want niet iedereen zal het de eerste keer begrijpen.

Ze moeten het meerder keren doen op school. Ik had het gekregen in het lager onderwijs en secundaire onderwijs.

P8: Ja een beetje. Als zoiets, ik wil info weten maar alleen maar met twee mensen. En misschien gaan zij dat verder vertellen aan familie ofzo. Ik weet niet.

De jongeren gaven aan dat ze zaken hebben bijgeleerd omtrent de Nederlandse taal en het condoom. Dit is opmerkelijk want tijdens de vormingen kwam het condoom beperkt aan bod. Één jongen gaf zelf aan dat hij geleerd heeft om het condoom op een correcte wijze te gebruiken. Ook zaken omtrent de voortplanting, menstruatie, maagdelijkheid, aids, besnijdenis, man/vrouw en abortus werden bijgeleerd. Voor twee Islamitische jongeren was alle informatie nieuw.

P18: Ja bij als je seks hebt je moet een condoom gebruiken maar niet op de juiste manier, en nu heb ik geleerd hoe je het op de juiste manier moet gebruiken. En de ziektes die je kan krijgen door seksualiteit. En abortus wanneer je abortus kan doen. En de namen van het lichaam.

P8: Over ziekte, vrouwen van maagd en zwangerschap. Eigenlijk alles nieuw, ik weet niet veel over seksualiteit.

Allemaal achten ze het belangrijk om relationele en seksuele vorming te krijgen voor verscheidene redenen. Gezondheid, bescherming tegen soa, geboorteregeling, relaties en communiceren zijn de voornaamste redenen die de jongeren opnoemen.

P11: Als je iets weet over seksuele voorlichting dan zal je al voorzichtig zijn, je weet ook dingen die met jezelf gebeuren en wat je gaat doen zoals menstruatie. Je kan voorkomen dat je een ziekte kan krijgen, en om je zwangerschap te plannen.

De meeste jongeren gaven aan dat ze blij waren tijdens de vorming. Één Islamitische jongen die nog niet zo lang in België verbleef, ervoer schaamte gevoelens bij het zien van een kus scène op televisie. Verder waren gevoelens van vervelendheid, angst en zenuwachtigheid aanwezig. Één meisje dacht dat haar lichaam gecontroleerd ging worden door een dokter maar na de introductie werd zij gerustgesteld.

P1: Een beetje schaamte omdat ze op tv aan het kussen waren.

Taal vormde voornamelijk een probleem voor de jongeren die recent in België verbleven.

P9: Nee taal niet echt een probleem maar als ik het niet versta dan vraag ik het.

5. Bespreking

4.1. Profiel minderjarige nieuwkomers

De onthaalbureaus trachten de minderjarige nieuwkomers te integreren in het Vlaamse onderwijs (Onderwijs Vlaanderen, 2007b). Deze jongeren komen terecht in een Onthaalklas voor Anderstalige Nieuwkomers (OKAN) en werken één jaar intensief aan hen Nederlandse taal. Bijgevolg zijn de ontwikkelingsdoelen in OKAN enkel gericht op de taalvaardigheid (Centrum voor Taal & Onderwijs, 2007). Een spijtige zaak want uit dit onderzoek is gebleken dat relationele en seksuele vorming eerder een noodzakelijkheid is.

Uit de gegevens van het Vlaams Onderwijs (2007b) blijkt dat OKAN – Klassen uit een heterogene groep jongeren bestaan. Dit blijkt ook het geval te zijn bij de onderzochte OKAN – Klassen. Wel had de helft van de jongeren voornamelijk een gezinsherenigingstatuut (Inburgering, 2007). In tegenstelling tot de literatuur, blijkt dat de jongeren grotendeels afkomstig zijn uit Marokko en Turkije dan uit Kazakstan, de Balkanlanden, ex-Joegoslavië en Iran (Onderwijs, 2007b). Deze hoge concentratie van Marokkaanse en Turkse jongeren kan verklaard worden door de gemeentes waaruit de OKAN – Klassen zijn uit geselecteerd namelijk Borgerhout en Hoboken. Ook hebben alle geïnterviewde jongeren al genoten van onderwijs in hun herkomstland. Deze diversiteit kan een invloed uitoefenen op de manier waarop relationele en seksuele vorming wordt gegeven zoals gebleken in het onderzoek van Mouthaan & De Neef (2003).

4.2. Specifieke behoefte bij minderjarige nieuwkomers omtrent relationele en seksuele vorming

In dit onderzoek hebben bijna alle jongeren in het verleden al genoten van enige relationele en seksuele vorming. Turkse jongens echter hebben nog nooit relationele en seksuele voorlichting verkregen. Terwijl de IPPF Charter (1996) stelt dat alle jongeren recht hebben op seksuele en reproductieve rechten. Dit lijkt de conclusie van Van Ginneken et al. (2004) te rechtvaardigen dat veel landen de rechten nog niet na leven in de praktijk.

4.2.1. *Gewenste informatie*

De definitie van relationele en seksuele vorming stelt dat kennisbevordering op zich niet voldoende is. Integendeel, het bespreken van normen en waarden en het aanleren van vaardigheden en attitudes worden ook als essentieel beschouwd (Frans & Klai, 2005). Dit onderzoek heeft getracht zich te richten op de componenten van het KAVES – model (Frans, 2006). Kennisbevordering is grotendeels aan bod gekomen terwijl steun en vaardigheden wegens tijdsgebrek niet aan de orde zijn gekomen. De componenten attitude

en emotie zijn wel aan bod gekomen maar omwille van het tijdsgebrek was het onmogelijk om het grondig te verdiepen.

In veel niet westerse – landen is geen sprake van een seksueel educatief model dat jongeren een seksuele moraal wil bij brengen en te begeleiden bij hun seksuele ontwikkeling. Bijgevolg worden deze jongeren geconfronteerd met een visie dat seksualiteit taboe is tot aan het huwelijk en ervaren ze een beperkte kennis over seksualiteit. Huijbregts (2004) stelde dat jongeren die recent in de Westerse samenleving zijn in seksueel opzicht een kwetsbare groep vormen. Zij hebben een beperkte basisinformatie over het lichaam en hebben heel wat vragen over de menstruatie. Deze bevindingen komen overeen met wat er in deze studie is gevonden. Zowel de jongens als de meisjes wensen graag meer informatie over de lichamelijke ontwikkeling ongeacht of ze deze informatie in het verleden al hebben gekregen. De meisjes zitten met vragen over de voortplanting namelijk de menstruatie terwijl de jongens niet een specifiek subonderwerp van de lichamelijke ontwikkeling opteren.

De oudere jongeren willen ook graag meer informatie over anticonceptie. Opvallend is dat zowel uit de vormingen en interviews is gebleken dat enkel het condoom en pil gekend zijn als voorbehoedsmiddelen. Dit komt overeen met het onderzoek van Lodewijckx & Hendrickx (1998) die stelde dat de meeste allochtone jongeren de pil en het condoom kennen maar nauwelijks informatie hebben over andere voorbehoedsmiddelen. Ook bleek het dat er nood was aan informatie over de werking en gebruikswijze van voorbehoedsmiddelen. In tegenstelling tot het onderzoek van Lodewijckx & Hendrickx (1998) betrof het voornamelijk moslim jongens en niet moslima's. Dit kan te maken hebben met o.a. dat de moslima's pas seksuele betrekkingen hebben tijdens hun eerste huwelijksnacht en hierdoor bijkomende informatie omtrent anticonceptie niet wensen. Maar toch kan men stellen dat het relevante informatie is aangezien niet iedereen zich aan deze maagdelijkheidnorm houdt.

Maagdelijkheid is een zeer belangrijke topic voor de meeste Islamitische jongeren (Mouthaan et al., 1997; Azough et al., 2007). Uit de vormingen is gebleken dat moslima's dit toch wel een boeiend onderwerp vinden. Dit was ook af te leiden uit hun geconcentreerde en verbazende gezichtsuitdrukking. Ook waren mythen over het maagdenvlies aanwezig bij een moslim jongen.

Net als in de onderzoeken van Van Turnhout et al. (2005) & Hedrickx et al. (2001) is aids onder de jongeren gekend maar de andere soa absoluut niet. Wel gaf één jongen tijdens de vorming hepatitis aan en bijgevolg ontstond er een interesse naar hepatitis. Ook uit de interviews is gebleken dat de oudere jongens jongeren meer informatie willen over soa. De jongens toonde ook een interesse naar masturbatie. Zij zitten nog met veel vragen over dit onderwerp. Het is beperkt aan bod gekomen terwijl de jongens in een fase zitten waar experimenteren met seksualiteit een feit is (Delfos, 2003; De Wit, Veer & Slot, 1995).

Het onderwerp homoseksualiteit is beperkt aan bod gekomen. Het heeft het verbale en non – verbale reacties uitgelokt. Wanneer de groep voornamelijk uit Islamitische jongens bestond, was het thema homoseksualiteit levendig aanwezig. Net als in het onderzoek van Oever (2004) waren de jongeren overtuigd dat homoseksualiteit in hun land niet bestaat. Hoewel Islamitische jongeren intolerant staat t.o.v. homoseksualiteit (Van Fulpen et al., 2002), werd er doorheen de sessie fatsoenlijk over dit thema gecommuniceerd. De jongeren toonde een blijkbaar nieuwsgierigheid naar dit onderwerp.

In dit onderzoek is ook gebleken dat Islamitische jongeren een interesse tonen het onderwerp huwelijk. Relatievorming is niet uitgebreid aan bod gekomen terwijl dit een populaire thema is bij allochtone jongeren (Van Capelle, 1988).

4.2.2. Didactische vaardigheden

In België is het vanzelfsprekend dat meisjes en jongens samen onderwijs volgen, zodat ze de sociale vaardigheden leren die vereist zijn voor de omgang met het andere geslacht (Van Capelle, 1988). Toch bestaat er een discussie over een gescheiden relationele en seksuele vorming in OKAN – Klassen. In tegenstelling tot het onderzoek van Van Bijsterveldt (1996) blijkt dat de meerderheid van de jongeren de vorming gemengd wensen. Opmerkelijk is dat binnen de Islamitische groep een tegenstrijdigheid bestaat. De jongens wensen de vorming gesplitst terwijl de meisjes de vorming gemengd wensen. Het eerste kan deels verklaard worden doordat in de Islam sprake is van een strikte scheiding in de opvoeding van jongens en meisjes (Van Bijsterveldt, 1996). Van Bijsterveldt (1996) stelde ook om moslima's gescheiden voor te lichten omdat ze een achterstand hebben en kampen met specifieke problemen i.v.m. maagdelijkheid en gearrangeerde huwelijken. Uit dit onderzoek is juist het tegenovergestelde gebleken, de meeste moslima's wensen liever een gemengde vorming. Dit kan te maken hebben met o.a. dat de twee bovengenoemde onderwerpen niet uitgebreid aan bod zijn gekomen. Een kleine minderheid van de meisjes opteerde voor een gesplitste vorming. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat de meisjes bij het praten over seksualiteit in de nabijheid van jongens zich minder op hun gemak voelen (Danz et al., 1993).

Bijna alle meisjes wensen dat de vorming gegeven moet worden door een vrouwelijke docent. De reden hiervoor hebben te maken met elkaar beter te begrijpen en dat de vrouwelijke docent meer vertrouwd is met het vrouwelijke lichaam. Dit bevestigt het onderzoek van Mouthaan & De Neef (1996) waaruit blijkt dat Marokkaanse, Turkse en Nederlandse meisjes een voorkeur hadden voor een vrouwelijke docent.

De meeste jongens geven aan dat het geslacht niet uit maakt. In aantal gevallen, in het bijzonder Islamitische jongens, blijkt een voorkeur te bestaan voor een mannelijke docent. Dit heeft vooral te maken met het gevoel van schaamte om over seksualiteit te praten met een vrouwelijke docent. Dit is in overeenstemming met het onderzoek van Mouthaan & De Neef (2003) dat ook stelde dat voor jongens het geslacht van de docent minder relevant is.

Als de jongeren de mogelijkheid kregen dat hun leerkracht de vorming zou geven, dan blijkt dat de meeste jongeren, meer bepaald de meisjes, hierin geïnteresseerd zijn omdat de leerkracht hen kent. Uit onderzoek (Van Bijsterveldt, 1996) is gebleken dat een leerkracht de voorkeur verdient om zelf de seksuele vorming aan hun klas te laten geven. De leerkracht is meer dan enkel een leerkracht. Zijn taalgebruik is afgestemd op de groep, hij kent de leerlingen, weet welke kwesties gevoelig zijn en is vertrouwd met de leefwereld van de jongeren. Bovendien kan er al een vertrouwensband met zijn leerlingen aanwezig zijn. Aansluitend kan men de vraag stellen of een leerkracht al dan niet aanwezig moet zijn wanneer de vorming wordt gegeven door een gastdocent. Het blijkt dat de meisjes de voorkeur hadden dat de leerkracht niet aanwezig was. Zonder de leerkracht hebben zij de mogelijkheid om zich uit te drukken en is er ook minder kans dat de leerkrachten alles zouden door vertellen aan leerkrachten, directie of andere personeelsleden. Dit is opmerkelijk vermits het juist deze groep was die wenste dat de leerkracht de relationele en seksuele vorming ging geven.

Ook zijn er een aantal dat een voorkeur hebben dat de relationele en seksuele vorming wordt gegeven door een gastdocent. Het belangrijkste nadeel is dat deze gastdocent over het algemeen de leerlingen niet goed kent. Dat kan ook in zijn voordeel werken, omdat leerlingen mogelijk vrijer praten bij iemand die ze niet dagelijks op school tegenkomen. Bovendien heeft een gastdocent over het algemeen meerspecialistische kennis en kunde in huis om op vragen te reageren (Van Bijsterveldt, 1996). De argumenten die de jongeren hadden om een gastdocent in te schakelen hadden vooral te maken met zijn specialistische kennis en de vrees dat leerkrachten hun eventuele problemen over seksualiteit zouden door vertellen aan andere leerkrachten. In een klein aantal gevallen maakt het niet uit wie de vorming geeft zolang vorminggevers de kennis hebben.

4.2.3. Informatiebronnen

De meeste jongeren geven Internet en de leerkracht als mogelijke informatiebronnen over seksualiteit. Dit toont dat leerkrachten een zeer belangrijke rol spelen in de seksuele opvoeding van de jongeren. Een kleine minderheid geeft aan een gespecialiseerde arts te raadplegen. Het aspect van hulpverlening is gering aan bod gekomen terwijl uit dit onderzoek is gebleken dat jongeren nood hebben aan informatie over de hulpverlening. De jongeren komen in België aan en zijn nauwelijks op de hoogte van het hulpverleningscircuit.

De meeste jongeren vinden het niet moeilijk om over seksualiteit te communiceren mits met vrienden. Met de ouders praten over seksualiteit is niet voor iedereen een vanzelfsprekendheid. Voornamelijk jongens met een Islamitische achtergrond praten niet met hun ouders over seksualiteit. Zij schamen zich en vinden het respectloos. Dit komt grotendeels overeen met het onderzoek van Wienese (1997). Meisjes echter, ongeacht geloof, praten hoofdzakelijk met de moeder over seksualiteit. Dit betreft voornamelijk het

bespreken van de menstruatie. Wienese (1997) stelde dat dit hoofdzakelijk bij Islamitische gezinnen het geval was terwijl dit onderzoek het tegendeel bewijst.

4.3. Vormingsmethodieken

De bedoeling van de methodieken "starters" is om een veilige sfeer te creëren. De jongeren vonden het belangrijk dat de PICKASOLL regels werden gesteld. De ondersteunde pictogrammen zorgden dat de regels begrijpelijk overkwamen. Ook al kennen de jongeren elkaar, is het toch belangrijk dat iedereen zich voorstelt, inclusief de docenten, om zodanig de sfeer in de groep werkbaar te maken. Door te "Brainstormen" kwamen woorden i.v.m. seksualiteit openlijk aan bod. Een Islamitisch meisje vond het niet gepast om dergelijke woorden op te noemen in het bijzijn van een man. Dit kan verklaard worden door het feit dat vrouwen in de Islamitische cultuur niet praten over seksualiteit in het bijzijn van een man. Nadeel van deze methodiek is dat de meeste jongeren het moeilijk vonden om de woorden in het Nederlands te vinden.

De jongeren beoordelen de gehanteerde vormingsmethodieken merendeels positief. Echter is gebleken dat één methodiek zijn uiteindelijke doel is voorbijgeschoten. Aan de hand van de methodiek "Boys will be girls, girls will be boys" hebben we getracht om een invloed uit te oefenen op het stereotypisch gender denken. De jongeren moesten zich inleven in een andere rol wat te vergelijken is met een theaterinventie omdat er een voorstelling wordt getoond. Net als in het onderzoek van Van Nieuwenhuijzen & Tuk (2002) beoordelen een minderheid dit positief. Het uiteindelijke doel, uitlokken van discussie d.m.v. een stereotypisch beeld, is niet bereikt. Dit kan te maken hebben met het moeilijk herkennen van de stereotypische code, het onduidelijke taalgebruik in het fragment of de culturele gevoelige inhoud die karikaturaal werd voorgesteld. Een attitudewijziging is echter mogelijk maar kan niet verwezenlijkt worden door één sessie. Zo is in het onderzoek van genderhealth (2008) gebleken dat door middel van discussies, rollenspellen en spelletjes in meerdere sessies een verandering in de attitude kan veroorzaken.

Het attitude aspect was zeer duidelijk in de methodiek "Mijn lief zegt". Wanneer de groep uit Islamitische jongens bestond, kwamen sterke stereotypische uitspraken naar boven. Ook in het onderzoek van Van Fulpen et. al. (2002) blijkt dat islamitische jongens een sterke stereotypische houding hebben. Het is niet de bedoeling om deze groep te stigmatiseren aangezien het dezelfde groep jongeren betreft die ernstig en volwassen kunnen communiceren over de seksuele gezondheid, die nog met veel vragen zitten over seksualiteit, die open staan om verder te werken rond seksualiteit en die de vorming positief evalueren. Echter kan deze attitude verklaard worden door het macho gedrag van de jongeren. Hoewel deze methodiek sterk verbaal gericht is, werd het toch als beste methodiek beschouwd door de oudere jongens. Waarschijnlijk omdat het de jongeren de

mogelijkheid gaf om in discussie treden en openlijk te communiceren over relaties en seksualiteit. De meisjes echter beschouwde het "laken" als favoriet.

Tijdens de methodiek het "laken" werd gebruik gemaakt van beeldend materiaal. Foto's van geslachtsdelen diende ter ondersteuning van de uitleg. Ze hadden een verduidelijkende en illustratieve functie. Van Capelle (1988) stelde dat dergelijke foto's een schokkend effect kunnen veroorzaken. Dit was niet het geval in dit onderzoek.

Jongens die alleen de mogelijkheid hebben gekregen om de ideale man uit te bespreken, evalueerde deze methodiek negatief. Doordat de jongeren in een fase zitten waar ze hun seksualiteit ontdekken (Delfos, 2003; De Wit, Veer & Slot, 1995), lijkt een interesse naar het andere geslacht logisch. Dit kan een mogelijke verklaring zijn waarom de jongens liever de ideale vrouw wenste te bespreken.

Afsluiters geven je de mogelijkheid om meer informatie te winnen over de behoefte van de jongeren. Zo werd gebruik gemaakt van de methodiek "bloosdoos", een werkvorm dat verscheidene onderwerpen over seksualiteit kort besprak. De gestelde vragen gaven ook een indruk over de node van de jongeren. Helaas werd dit maar in één sessie gegeven omdat zij over de nodige verbale capaciteiten beschikte. Vorming geven aan een groep waar een grote diversiteit aanwezig is, vereist een niet – gestructureerde aanpak. Van tevoren kan je niet voorspellen hoe de groep zal reageren en wat de mogelijke verwachtingen zullen zijn. In dit onderzoek is het gebleken dat de methodieken niet in elke sessie op dezelfde wijze kunnen worden gegeven. Dit was afhankelijk van de kennis, tijd en het taalniveau. Ook speelt de accommodatie een belangrijke rol bij de vorming. Het al dan niet aanwezig zijn van bepaalde materialen en technische aspecten kunnen een invloed uitoefenen.

Een belangrijk punt waar gering aandacht is aan geschonken is het emotionele uitgangspunt bij de relationele en seksuele vorming. Hoewel de meeste jongeren blij waren tijdens de vorming, kwamen echter gevoelens van schaamte, vervelendheid, zenuwachtigheid, boosheid en angst ook aan de oppervlakte. Discussies en niet weten waarom docenten komen zijn enkele voorbeelden die gevoelens van angst en boosheid kunnen uitlokken.

Verscheidene onderzoeken (Van Nieuwenhuijzen & Tuk, 2002; Azghoughi et al., 2001; Jak, 2001) tonen aan dat bestaande voorlichtingsmateriaal voor allochtonen en vluchtelingen beperkt bruikbaar zijn. De methodieken sluiten onvoldoende aan bij de achtergrond en het taalniveau van de vluchtelingen (Vogels et. al., 2002). In tegenstelling tot deze bevindingen, zijn de gehanteerde methodieken in dit onderzoek grotendeels bruikbaar voor de jongeren. Het betrof audiovisueel materiaal dat op een creatieve en interactieve manier werd aangeboden. Ook waren sommige methodieken verbaal gericht maar in die mate dat het geen barrière stelde. De meeste jongeren vonden het leuk om op een speelse en

interactieve manier voorgelicht te worden en evalueerde de vorming ook positief. Ze achten het ook belangrijk om voorgelicht te worden wegens seksuele gezondheidsredenen. Naast de seksuele educatie gaven de jongeren ook aan dat ze de Nederlandse taal hebben geleerd. Taal vormde in dit onderzoek geen grote hindernis echter stelde het wel een probleem voor de jongeren die recent in België zijn aangekomen.

5. Conclusie en aanbevelingen

5.1. Conclusie

Op de vraag wat zijn de specifieke behoefte van de minderjarige nieuwkomers tussen 12 en 16 jaar in OKAN – Klassen omtrent relationele en seksuele vorming kunnen we concluderen dat minderjarige nieuwkomers, meer dan Belgische jongeren, nood hebben aan informatie omtrent seksualiteit. Hun noden zijn voornamelijk gericht op informatie over anticonceptie, cultuur, hulpverlening en de lichamelijke ontwikkeling. De meisjes wensen meer informatie over de voortplanting namelijk menstruatie terwijl de jongens nood hebben aan voorlichting over soa en masturbatie. Ook het onderwerp huwelijk lijkt interessant voor de Islamitische jongeren. Naast de populaire onderwerpen, hebben de jongeren ook specifieke behoefte omtrent de didactische vaardigheden. De meerderheid van de jongeren verkiezen een gemengde vorming. De Islamitische jongens echter opteren voor een gesplitste vorming terwijl de Islamitische meisjes een gemengde vorming verkiezen. Ook hebben de meisjes, ongeacht culturele achtergrond, een voorkeur voor een vrouwelijke docent. Voor de meeste jongens daarentegen, is het geslacht van de docent minder relevant. In aantal gevallen, in het bijzonder Islamitische jongens, blijkt een voorkeur te bestaan voor een mannelijke docent. Dit heeft vooral te maken met het gevoel van schaamte om over seksualiteit te praten met een vrouwelijke docent. De meeste jongeren vinden het niet moeilijk om over seksualiteit te communiceren mits met vrienden. Voornamelijk jongens met een Islamitische achtergrond praten niet met hun ouders over seksualiteit.

Ook zijn de jongeren, meer bepaald de meisjes, geïnteresseerd in de mogelijkheid dat leerkracht de vorming zou geven, omdat hij/zij hen kent. Opmerkelijk aangezien het dezelfde groep is die wenste dat de leerkracht niet aanwezig zou zijn tijdens de vorming. Zonder de leerkracht hebben zij de mogelijkheid om zich uit te drukken en is er ook minder kans dat de leerkrachten alles zouden door vertellen aan andere personeelsleden. Ook zijn er een aantal dat een voorkeur hebben dat de relationele en seksuele vorming wordt gegeven door een gastdocent omdat hij specialistische kennis heeft en de vrees dat leerkrachten hun eventuele problemen omtrent seksualiteit zouden door vertellen aan andere leerkrachten. In een klein aantal gevallen maakt het niet uit wie de vorming geeft zolang ze de kennis hebben.

Uit de tweede onderzoeksvraag “Hoe evalueren minderjarige nieuwkomers relationele en seksuele vorming” kunnen we concluderen dat de minderjarige nieuwkomers de vorming positief hebben beoordeeld. De jongeren beoordelen de gehanteerde vormingsmethodieken grotendeels positief. Echter is gebleken dat “Boys will be girls, girls will be boys” zijn uiteindelijke doel is voorbijgeschoten. Het nadenken over het stereotypisch denken is niet bereikt enerzijds doordat de stereotypische code moeilijk herkenbaar was voor de jongeren en anderzijds omdat de taal wat onduidelijk was in het

fragment. Het attitude aspect was ook zeer duidelijk in de methodiek "Mijn lief zegt" en bovendien werd het als beste methodiek beschouwd door de oudere jongens. Genderstereotypische uitspraken kwamen voornamelijk van Islamitische jongens maar het is niet de bedoeling om deze groep te stigmatiseren omdat ze op een volwassen wijze over seksualiteit kunnen communiceren. Foto's van de geslachtsdelen hebben niet tot schokkende effecten geleid. De jongeren gaven ook aan dat ze de Nederlandse taal hebben bijgeleerd.

5.2. Aanbevelingen en verder onderzoek

Vanuit dit onderzoek is het is aan te raden om relationele en seksuele vorming in meerdere sessies aan te bieden. Dit geeft de mogelijkheid om alle componenten van het KAVES model grondig aan bod te laten komen. Bovendien blijkt het dat de jongeren zoveel informatie wensen en het is onmogelijk om al deze informatie in één sessie aan te bieden. Het lijkt ook aangewezen om in de nabije toekomst onderzoek te verrichten waarbij meerdere sessies van relationele en seksuele vorming worden aangeboden.

Ook blijkt dat bij het inschakelen van een gastdocent het belangrijk is om de leerkracht te betrekken bij de relationele en seksuele vorming. Men kan opteren voor een gedeelde vorming waarbij zowel de leerkracht als de gastdocent afzonderlijk vorming gaat geven. In samenspraak kan men overleggen wie welke onderwerpen gaat behandelen.

Het lijkt ook aangewezen om de jongeren voldoende in te lichten over de komst van een gastdocent. Het is belangrijk om de jongeren te informeren om zodanig misverstanden te vermijden. Niet alleen de leerkrachten, maar alle instanties op de school moeten betrokken worden. Zij moeten op de hoogte worden gesteld van de data waarop de sessies worden gegeven om zodanig medische controles en dergelijke niet op dezelfde ogenblik te laten samenvallen. Zo vermijdt men dat sommige jongeren bepaalde informatie missen.

Op het vlak van taal lijkt het aangewezen om de woorden zoveel mogelijk te herhalen. Het is een techniek dat zijn succes in dit onderzoek heeft getoond. Ook kan men de moeilijke woorden correct op het bord opschrijven. In dit onderzoek werd enkel de hoogste taalgroep betrokken. Een spijtige zaak aangezien de jongeren uit het laagste niveau ook nood hebben aan relationele en seksuele vorming. Het lijkt dus aangewezen om in de toekomst zeker onderzoek uit te voeren naar deze doelgroep om zodanig kennis te vatten over hun specifieke behoefte en welke methodieken geschikt zijn.

De vormingen werden gegeven door een mannelijke docent terwijl de meisjes liever een vrouwelijke docent wenste. Onderzoek naar dit gebied kan ons een inzicht verwerven in het effect van een vrouwelijke docent. Gaan de meisjes meer openlijker praten over seksualiteit en wat voor effect heeft dit voor de jongens?

Wegens de beschikbare tijd betrof dit een kwalitatieve kleinschalige studie dat hoofdzakelijk beroep heeft gedaan op provincie Antwerpen. Het lijkt dan ook aangewezen om dit onderzoek uit te breiden naar verscheidene provincies. Het zou interessant kunnen zijn om een vergelijkbare studie te maken tussen de verschillende provincies omtrent de behoeftes van minderjarige nieuwkomers bij relationele en seksuele vorming.

Ook dienen begeleiding- en dienstcentra deze doelgroep beter te bereiken. De jongeren geven zelf aan dat ze nood hebben aan informatie over de hulpverlening echter is het een groep dat moeilijk een stap zal zetten tot de hulpverlening. Samenwerking met scholen is al een grootte stap.

Het is aangewezen om de bekomen resultaten met voorzichtigheid te interpreteren. Doordat enkel beroep werd gedaan op het hoogste taalniveau lijkt het aangewezen om met voorzichtigheid uitspraken te doen over de veralgemeenbaarheid (zie bijlage 10 voor tips voor leerkrachten bij relationele en seksuele vorming bij minderjarige nieuwkomers).

6. Referenties

Azough, R., Poelman, J. & Meijer, S. (2007). *Jongeren, seks en islam. Een verkenning onder jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst*. Nederland: Soa Aids.

Azghoughi, M., Azoughar, D. & Rezvanmehr, S. (2001). *Oriënterend onderzoek naar de problematiek rondom soa/hiv bestrijding bij Asielzoekers en AMA's in de provincie Groningen*. GGD sectie Soa/aids.

Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de, & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Stenfert Kroese, Wolters-Noordhoff.

Bijsterveldt, M. van (1996). *Praten over seks in de multiculturele klas. Docentenhandleiding voor aidsvoorlichting en seksuele vorming*. Woerden: NIGZ.

Binnenlandse Zaken (2007). Aantal minderjarige nieuwkomers, ingeschreven in het Vlaamse Gewest tussen 1 april 2006 en 31 maart 2007 – overzicht per nationaliteit. s.l.

Capelle, F.C. van (1988). *Seksuele voorlichting in een multiculturele klas*. Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling.

Centrum voor Taal & Onderwijs. (2007). *Referentiekader ontwikkelingsdoelen taalvaardigheid anderstalige nieuwkomers secundair onderwijs*. Opgehaald 13 december, 2007, van <http://www.cteno.be/nav=3,2,0>

Congresverslag. (2005). *Seksuele gezondheid en culturele diversiteit*. Opgehaald 8 november, 2007, van http://www.sensoa.be/pdf/wetenschap/verslag_congres_seksuele_gezondheid_en_culturele_diversiteit.pdf

Danz, M., Vogels, T. & Grundemann, R. (1993). *Jeugd en seks: kennis, houding en gedrag bij Turkse en Marokkaanse jongeren in*. Leiden: TNO.

Delfos, M. F. (2003). *Seksuele oplichting. Je weg vinden als kind in het seksuele oerwoud: Jongeren en seksualiteit*. Amsterdam: Uitgeverij Narratio.

Demant, F.A. (2005). *Islam is inspanning. De beleving van de islam en de seksevenhoudingen bij Marokkaanse jongeren in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

EngenderHealth (2008). *MAP Digital Stories: India*. Opgehaald 12 februari, 2008, via <http://www.engenderhealth.org/our-work/gender/digital-stories-india.php>

Festraets, D., Maesschalck, P. de, Schelfaut, H. & Noppe, J. (2007). *Studiedienst Vlaamse Regering: Sterke lokalen besturen, samenleven in diversiteit*. Opgehaald 8 november, 2007, via http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publicaties/pdf/vrind2007/hoofdstuk8_2007.pdf

Fine, M., & McClelland, S.I. (2006). Sexuality Education and Desire: Still Missing after All These Years. *Harvard Educational Review*, 76 (3), 297-328.

Frans, E. (2001). Goede minnaars. Naar een geïntegreerd concept voor seksuele vorming. *Mores*, 97-102.

Frans, E. (2006). Werkmap Goede Minaars. *Sensoa vzw: Antwerpen*.

Frans, E. & Klai, T. (2005). *Seksuele vorming. Raamwerkers voor opvoeders, leerkrachten en voorlichters. Antwerpen: Sensoa*. Opgehaald 11 oktober, 2007, via http://www.sensoa.be/downloadfiles_shop/raamwerk_seksuele_vorming_2005.pdf

Fulpen, M. van, Bakker, F., Breeman, L., Poelman, J., Schaalma, H., & Vanwesenbeeck, I. (2002). *VMBO-scholieren, seksualiteit en seksuele vorming. Een effectonderzoek naar de vernieuwde versie van het lespakket "Lang leve de Liefde"*. Utrecht: RNG-rapport.

Gerritzen, H.M.J.A. (2001). *Adolescentie & seksualiteit: Psychoanalytische beschouwingen over een intrigerende levensfase*. Amsterdam: Van Gorcum.

Ginneken, A. van, Ohlrichs, Y., & Dam, A. van (2004). *Zwijgen = Zonde*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Graaf, H. de, & Rademakers, J. (2003). *Seks in de groei. Een verkennend onderzoek naar de (pre-) seksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen*. RNG-studies. Delft: Eburon.

Heemelaar, M. (2000). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening. Informatie en communicatietraining voor sociaal-agogisch hulpverleners en verpleegkundigen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Hendrickx, K. & Lodewijckx, E. (1997). Natuurlijk moet je iets doen om niet zwanger te worden! Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen en Brussel. Antwerpen: WVVH.

Hendrickx, K., Lodewijckx, E., Royen, P. van & Denekens, J. (2001). Sexual behaviour of second generation Moroccan immigrants balancing between traditional attitudes and safe sex. *Patient Education and Counseling* 47, 89-94

Hendrickx, K., Lodewijckx, E., Royen, P. van & Denekens, J. (2002). *Seksueel gedrag bij Marokkaanse immigranten van de tweede generatie, balancerend tussen traditionele houdingen en veilig vrijen*. Opgehaald 13 oktober, 2007, via http://www.statbel.fgov.be/studies/ac269_nl.doc

Huijbregts, V. (2004). Leuk om te geven, boeiend om te krijgen: Seksuele voorlichting in nieuwkomersklassen. *Phaxx*, jrg. 11 nr. 3/4, p. 6-8

Inburgeringbeleid. (2007). *De doelgroep van het inburgeringsbeleid: inburgeraars en minderjarige anderstalige nieuwkomers*. Opgehaald 2 oktober, 2007, via <http://binnenland.vlaanderen.be/inburgering/inburgeringsbeleid.htm>

International Planned Parenthood Federation. (2006). *IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education*. London: IPPF.

IPPF (1996, 2 september 2005). *IPPF Charter on Sexual and Reproductive Rights*. London: IPPF. Opgehaald 10 februari, 2008, via <http://content.ippf.org/output/ORG/files/6799.pdf>

Jaarrapport. (2004). Opgehaald 13 oktober, 2007, via http://sensoa.be/pdf/steun_sensoa/jaarrapport_2004.pdf

Jak, L.G. (2001). *Soa bij asielzoekers. Inhoudelijk verslag van de Management & Beleidstage in het kader van de opleiding Sociale Geneeskunde, tak algemene Gezondheidszorg*. Utrecht: NSPH.

Kavelaars, M.A.T. (2002). *Haalbaarheidsstudie naar seksuele voorlichting en vorming in internationale schakelklassen*. Utrecht: Pharos.

Klaï, T. & Ponjaert-Kristoffersen, I. (2000). *Kinderen en seksualiteit*. In CSGO Trefpunt (Red.), *Jaarboek seksualiteit, relaties, geboorteregeling 2000*. Gent: CGSO Trefpunt.

Lee, L. van, Marjanovic, A., Wijzen, C., & Mouthaan, I. (2005, December). *Gezocht: handboek seksuele opvoeding. Een exploratie van knelpunten en ondersteuningsbehoeften van ouders bij de seksuele opvoeding van hun kinderen*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Lodewijckx E. & Hendrickx K., (1998) 'Visies van ongehuwde tweede-generatie Marokkaanse jongeren op huwelijk, partnerkeuze en seksualiteit'. *Bevolking en gezin 27 jrg. 3*, 87-125

Mouthaan, I. & Neef, M. de. (1996). *Hoezo exotisch? Gewoon meiden. Stand van zaken en behoeften rondom seksuele voorlichting en vorming bij autochtone en allochtone meisjes in het voortgezet onderwijs te Utrecht*. Utrecht: GG&GD.

Mouthaan, I., Neef, M. de & Rademakers, J. (1997). *Hulp bij maagdelijkheidsproblematiek: handreikingen en achtergronden*. Utrecht: Nisso. Opgehaald 11 oktober, 2007, via www.rutgersnissogroep.nl/downloads/Publicaties/Hulp_bij_maagdelijkheidsproblematiek_B_rochure.pdf

Mouthaan, I., Neef, M. de. (2003). *Als je van niets weet, krijg je problemen: Haalbaarheidsstudie seksuele voorlichting en vorming in internationale schakelklassen*. Utrecht: Pharos.

Nieuwenhuijzen, I. van & Tuk, B. (2002). *Bijvoorbeeld De Liefde: Forumtheater bij voorlichting en educatie aan vluchtelingenjongeren*. Utrecht: Stichting Pharos.

Oever, Y. (2004). *Seksuele diversiteit: trainingsmodule*. Amsterdam: s.l.

Onderwijs Vlaanderen (2007a). Historiek onderwijsbeleid t.a.v. anderstalige nieuwkomers. Opgehaald 7 oktober, 2007, via <http://www.ond.vlaanderen.be/onthaalonderwijs/inhoud/Historiek/Anderstalige%20nieuwkomers%20historiek.doc>

Onderwijs Vlaanderen (2007b). *Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers*. Opgehaald 10 oktober, 2007, via <http://www.ond.vlaanderen.be/onthaalonderwijs/>

Sensoa (2005). *Factsheet. Basics: preventie van hiv*. Opgehaald 10 oktober, 2007, via <http://www.sensoa.be/hiv.php>

Sensoa Internationaal. (2006). *Het ABC van de HIV-preventie*. Gent: Auteur.

Sensoa (2007). *Feiten & cijfers. Abortus in België*. Opgehaald 3 december, 2007, via http://www.sensoa.be/pdf/feiten_en_cijfers/Feiten&cijfers_abortus_in_belgie_2007.pdf

Sensoa (s.d.). *Feiten & cijfers relationele en seksuele vorming*. Opgehaald 6 november, 2007, via http://www.sensoa.be/pdf/feiten_en_cijfers/Feiten_&cijfers_RSV.pdf

Sinding, S. (2005). Keeping Sexual and Reproductive Health at the Forefront of Global Efforts to Reduce Poverty. *Studies in Family Planning*, 36 (2), 140-143.

Timmerman, C., Van Der Heyden, K., Abdeljelil, Y. B. & Geets, J. (2000). Marokkaanse en Turkse nieuwkomers in Vlaanderen, proefschrift universiteit Antwerpen, Antwerpen.

Tuk, B. (2000). *Mentormethode voor nieuwkomers in het voortgezet onderwijs. Welkom op school*. Utrecht: Stichting Pharos.

Turnhout, E. van, Maurissen, I., & Hendrickx, K. (2005). *Copingsmechanismen in verband met seksuele gezondheid bij Moslimmeisjes: een explorerend onderzoek*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

US Government (2003a). *Reducing Teen Pregnancy: Adolescent Family Life Act and Abstinence Education Programs*. Opgehaald 3 februari, 2008, via <http://www.senate.gov/~hutchison/RS20873.pdf>

US Government, The White House (2003b). *Fact Sheet: The President's Emergency Plan for AIDS Relief*. Opgehaald 3 februari, 2008, via <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030129-1.htm>

US Department of State (2003c). *ABC Guidance #1*. Opgehaald 3 februari, 2008, via <http://www.state.gov/s/gac/partners/guide/abc>

Vogels, T., Buitendijk, S.E., Bruil, J., Dijkstra, N.S., & Paulussen T.G.W.M. (2002, Oktober). *Jongeren, seksualiteit, preventie en hulpverlening. Een verkenning van de situatie in 2002*. Leiden: TNO.

Wienese, G.W.J. (1997). Seksualiteit bij Turkse en Marokkaanse vrouwen. *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, 52, 128-141.

Wijzen, C. & Lee, L. van (2006). *Kind van twee werelden: Een kwalitatief onderzoek naar de achtergronden van zwangerschappen bij allochtone tieners*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Wikipedia (2007). *Onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers*. Opgehaald 13 oktober, 2007, via http://nl.wikipedia.org/wiki/Onthaalklas_voor_anderstalige_nieuwkomers.

Wit, J. de, van der Veer, G. & Slot, N.W. (1995). *Psychologie van de adolescent*. Baarn: Intro.

7. Bijlage

Bijlage 1: Vijftien Algemene Ontwikkelingsdoelen taalvaardigheid

VIJFTIEN ALGEMENE ONTWIKKELINGSDOELEN TAALVAARDIGHEID ANDERSTALIGE NIEUWKOMERS SECUNDAIR ONDERWIJS	
INFORMATIE VERWERVEN, VERWERKEN, UITWISSELEN	APPELLERENDE BOODSCHAPPEN BEGRIJPEN EN FORMULEREN: VRAGEN, INSTRUCTIES, UITNODIGINGEN, VOORSTELLEN, AFSPRAKEN, FEEDBACK
<p>TH 1 Informatie opzoeken en informatiebronnen raadplegen</p> <p><u>AD 1</u> De leerlingen kunnen gericht informatie opzoeken en informatiebronnen en -kanalen adequaat gebruiken</p> <p>TH 2 Informatie begrijpen en uitwisselen op beschrijvend verwerkingsniveau</p> <p><u>AD 2</u> De leerlingen kunnen relevante informatie uit mondelinge of schriftelijke teksten globaal verwerken</p> <p><u>AD 3</u> De leerlingen kunnen relevante informatie mondeling of schriftelijk begrijpelijk formuleren in een eenvoudige tekst</p> <p>TH 3 Informatie begrijpen en uitwisselen op structurerend verwerkingsniveau</p> <p><u>AD 4</u> De leerlingen kunnen uit mondelinge of schriftelijke teksten doelgericht relevante informatie selecteren (dit wil zeggen: in teksten onderlinge verbanden zien, zo</p>	<p>TH 5 Vragen of instructies begrijpen en formuleren</p> <p><u>AD 8</u> De leerlingen begrijpen een mondeling of schriftelijk geformuleerde vraag of instructie zodat ze gepast kunnen reageren (dit wil zeggen: de vraag beantwoorden of de instructie uitvoeren)</p> <p><u>AD 9</u> De leerlingen kunnen vragen of instructies mondeling of schriftelijk begrijpelijk formuleren</p> <p><u>AD 10</u> De leerlingen kunnen mondeling om uitleg vragen, problemen signaleren of aangeven dat ze iets niet begrijpen</p> <p>TH 6 Uitnodigingen of voorstellen en afspraken begrijpen en formuleren</p> <p><u>AD 11</u> De leerlingen begrijpen mondeling of schriftelijk geformuleerde uitnodigingen of voorstellen zodat ze gepast kunnen reageren (dit wil zeggen: relevante vragen formuleren, al dan niet op het voorstel of de uitnodiging ingaan)</p> <p><u>AD 12</u> De leerlingen kunnen een voorstel of uitnodiging mondeling of schriftelijk begrijpelijk</p>

<p>nodig structuur toekennen aan informatie)</p> <p><u>AD 5</u> De leerlingen kunnen relevante informatie mondeling of schriftelijk samenhangend en gestructureerd formuleren</p> <p>TH 4 Informatie begrijpen en uitwisselen</p> <p>op evaluerend verwerkingsniveau</p> <p><u>AD 6</u> De leerlingen kunnen relevante informatie uit mondelinge of schriftelijke informatiebronnen kritisch verwerken (dit wil zeggen: informatie kunnen toetsen aan voorkennis, verschillende informatiebronnen kunnen vergelijken)</p> <p><u>AD 7</u> De leerlingen kunnen een persoonlijke analyse van relevante informatie mondeling of schriftelijk formuleren</p>	<p>formuleren</p> <p><u>AD 13</u> De leerlingen kunnen mondeling of schriftelijk duidelijke afspraken maken</p> <p>TH 7 Feedback begrijpen en formuleren</p> <p><u>AD 14</u> De leerlingen begrijpen mondelinge of schriftelijke feedback (met betrekking tot hun houding of gedrag, met betrekking tot een relevant proces of product) zodat ze gepast kunnen reageren (dit wil zeggen: relevante vragen stellen; houding, gedrag, proces of product evalueren en al dan niet aanpassen)</p> <p><u>AD 15</u> De leerlingen kunnen mondeling of schriftelijk hun meningen en gevoelens begrijpelijk formuleren</p>
--	---

Bijlage 2: Lijst principes

Het programma, Titel V, Sectie 510(b) of the Social Security Act geeft volgende definitie voor Abstinence Only Education: *“een educatie- of motivatieprogramma dat (US Social Security Administration, 1998):*

- A. De uitsluitende bedoeling heeft het aanleren van sociale, psychologische en gezondheidsvaardigheden, met als doel zich volledig te kunnen onthouden van seksuele gemeenschap;
- B. Aanleert dat de onthouding van seksuele gemeenschap buiten het huwelijk de verwachte standaard is voor alle schoolgaande kinderen;
- C. Aanleert dat de onthouding van seksuele gemeenschap de enige manier is om buitenechtelijke zangerschappen, seksueel overdraagbare aandoeningen (soa) en andere met seksualiteit gerelateerde problemen te vermijden;
- D. Aanleert dat een wederzijdse, trouw en monogamen relatie in de context van een huwelijk de verwachte standaard is van seksuele gemeenschap;
- E. Aanleert dat seksuele gemeenschap buiten het huwelijk, psychologische en fysieke schade kan berokkenen;
- F. Aanleert dat buitenechtelijke kinderen baren, negatieve consequenties heeft voor het kind, de ouders van het kind en de samenleving;
- G. Aanleert hoe jongeren, seksuele betrekking moeten weigeren en hoe alcohol en drugs de gevoeligheid voor seksuele toenadering kan verhogen;
Aanleert hoe belangrijk het is om zelfwaardering te verwerven vooraleer men zich engageert in een seksuele activiteit”.

Bijlage 3: PICKASOLL afspraken

“Goede afspraken maken goede vrienden”

Voor de start van de sessie is het belangrijk een aantal afspraken met de groep te maken en deze vast te leggen. De spelregels tijdens de sessie zijn de volgende:

P Privacy

Wat in de groep verteld wordt is vertrouwelijk en blijft binnen de groep. Niemand hangt wat we horen aan de grote klok. Deze regel geldt dus zowel voor de deelnemers als voor de begeleider.

I Ik-vorm

Spreek in de ik-vorm. Vertel dus niet wat anderen zeggen of denken.

Je praat over jezelf, je gevoelens, wensen, ideeën. Je mag met iedereen van mening verschillen. Iedereen heeft recht op een eigen visie en mag voor zijn mening uitkomen in de groep, op voorwaarde dat meningsuitingen en handelingen de ander niet schaden.

C Cultuur

Seksualiteit en relaties zijn thema's die bij uitstek cultureel bepaald zijn. Waarden en normen over seksualiteit krijg je mee in je opvoeding en zijn een essentieel onderdeel van je persoonlijkheid. In deze groep zitten mensen met een verschillende culturele achtergrond. Het is belangrijk van respect te hebben hiervoor en elkaar niet te beoordelen of veroordelen hierop. De ene cultuur is ook niet beter of slechter dan de andere.

K Kies

Iedereen heeft spreekrecht en zwijgrecht. Je hebt het recht om niet te spreken, ook als je hiertoe uitdrukkelijk uitgenodigd wordt. Bepaal voor jezelf wat je wil vertellen en wat je niet kwijt wil in de groep.

A Actief

Probeer deel te nemen aan het interactieve groepsgebeuren en te antwoorden op de gestelde vragen. Dit komt de groepssfeer ten goede. Vergeet niet: er bestaan geen domme vragen en je mag zwijgen! Stel u de sessie voor in gedachten als een verwenbeurt waarin jullie geïnformeerd worden met de juiste informatie en jullie vragen m.b.t. seksuele en reproductieve gezondheid correct worden beantwoord. Wij doelen samen op de beleving van een 'goed' moment en willen jullie zeker en vast geen ongemakkelijk gevoel bezorgen. Actief luisteren is ook actief deelnemen.

S Seksueel actief

Seksualiteitsbeleving is voor iedereen verschillend en iedereen kan onder seksualiteit iets anders verstaan. Iedereen is vroeg of laat seksueel actief. Je kan ook zelf kiezen om dit niet te doen. Seks speelt zich ook af in je hoofd, je gedachten en gevoelens. Mensen

mogen niet alleen gewezen worden op het negatieve aspect: de gevaren en risico's verbonden aan seks. Seks kan ook mooi zijn natuurlijk.

O Oriëntatie

Er zijn grote verschillen tussen mensen. De meerderheid van de mannen wordt verliefd op een vrouw, maar een man kan ook verliefd worden op een man. Vrouwen kunnen ook op vrouwen vallen. Mensen kunnen dus heteroseksueel, homoseksueel, lesbisch, biseksueel of transseksueel zijn. De natuur heeft altijd al homoseksueel, lesbisch en biseksueel gedrag gekend. Het komt voor in alle culturen, in alle tijdvakken, binnen alle klassen, ... Heden ten dage bestaat de maatschappelijke discriminatie nog steeds omdat een andere seksuele oriëntatie gezien wordt als iets 'abnormaals of raars', maar binnen onze cultuur wordt het meestal niet meer als shockerend ervaren wanneer 2 mensen van hetzelfde geslacht verliefd worden op elkaar. Wij hebben geleerd hun gedrag te aanvaarden. Homoseksualiteit is in België niet strafbaar en mensen mogen in België omwille van hun seksuele oriëntatie niet gediscrimineerd worden. Discriminatie in welke vorm dan ook is strafbaar.

L Luisteren.

Luisteren naar elkaar.

L Lachen

Humor tijdens een voorlichtingssessie kan belangrijk zijn. Lachen mag en is toegelaten, uitlachen kan niet!

Bijlage 4: Gehanteerde Methodieken Relationele en Seksuele Vorming

Balletje gooi

Doelstelling

- De sfeer in de groep werkbaar te maken
- Elkaar leren kennen, inclusief docenten

Methode

- Interactie

Materiaal

- Bal

Activiteit

- De jongeren gaan in een cirkel zitten.
- Vervolgens wordt een bal gegooid.
- Degene die de bal in handen heeft moet zich voorstellen aan de groep.

Duur

- 10 minuten.

PICKASOLL

Doelstelling

- Afspreken van een concreet aantal basisregels die zorgen voor een sfeer van vertrouwen en veiligheid, waardoor de deelnemers en begeleider beter met elkaar kunnen samenwerken en communiceren tijdens de voorlichtingssessie.
- Vertrouwen winnen door concrete afspraken te maken en deze tijdens de sessie te respecteren.

Methode

- Onderwijsgesprek

Materiaal

- PICKASOLL regels (zie bijlage 3)
- Bord/krijt
- Kleefband/magneten

Activiteit

- Leg uit dat de groep akkoord moet gaan met een aantal afspraken.
- Zet de platen met de symbolen van de PICKASOLL regels één voor één goed zichtbaar op de rand van het bord of maak ze aan het bord vast met magneten. Alternatief: Schrijf het woord PICKASOLL, letter voor letter onder elkaar op het bord of de flip-over.
- Geef uitleg waarvoor elke eerste letter van het woord PICKASOLL staat en geef een korte toelichting.
- Zorg ervoor dat de PICKASOLL regels tijdens de sessie goed zichtbaar zijn, zodat er steeds naar verwezen kan worden.
- Check met de deelnemers of de regels voor iedereen duidelijk zijn.

Duur

- 10 minuten

Brainstormen

Doelstelling

- Openheid creëren in de groep en remmingen doorbreken.

Methode

- Interactie

Materiaal

- Bord of grootte flap
- Krijt of stift

Activiteit

- De jongeren moeten alle termen opnoemen of schrijven die ze associëren met het woord seks.
- Stimuleer hen tot fantasie en associaties.
- De woorden worden correct geschreven.
- Vraag enkel geen namen te benoemen of tekeningen te maken.
- Hang alle flaps op en bespreek de woorden: leuke woorden, romantische seks, pijnlijke seks... . Een ideale manier afspraken te maken rond woordgebruik en om de sfeer te ontlichten.
- Moeilijke woorden worden uitgelegd aan de groep.

Duur

- 15 minuten.

Portret man/vrouw

Doelstelling

- De uitwendige geslachtsorganen van de man en de vrouw kunnen onderscheiden en benoemen.
- De functie van de uitwendige geslachtsorganen kennen.
- Kennis maken met de Nederlandse naam van de begrippen.

Methode

- Uitleg
- Interactie
- Groepswerk

Materiaal

- Bord of zeer grootte flap
- Krijt of stiften

Activiteit

- Selecteer twee vrijwillige jongeren die een portret van een man of een vrouw op bord willen tekenen.
- Je kan kiezen of je start met de man of de vrouw. Bij een groep met vrouwelijke deelnemers start je best met het portret van de vrouw, bij een mannelijke groep met de man. Bij een gemengde groep hebben we de ervaring dat het beste is om met de man te beginnen.
- Nadat de tekening op bord is getekend wordt gevraagd om de ontbrekende lichaamsdelen bij te tekenen.
- Vraag ook of iemand weet wat de functie van het betreffende lichaamsdeel is. Afhankelijk van het lichaamsdeel kan je nog andere dingen vragen of informatie toevoegen.
- Neem voldoende tijd en vergeet niet om kort de belangrijkste informatie te herhalen.
- Vervolgens vraag je steeds wat de functie van dit lichaamsdeel is.

Duur

- 30 minuten.

Laken

Doelstelling

- De inwendige en de uitwendige geslachtsorganen van de man en de vrouw kunnen onderscheiden en benoemen.
- De functie van de inwendige en uitwendige geslachtsorganen kennen.
- Kennis maken met de Nederlandse naam van de begrippen.
- De vruchtbaarheidscyclus begrijpen.

Methode Laken Vrouw en Laken Man

- Uitleg
- Interactie
- Groepswerk

Activiteit

- Leg het laken met de afbeelding open op de tafel en zorg ervoor dat iedereen het goed kan zien.
- Je kan kiezen of je start met de man of de vrouw. Bij een groep met vrouwelijke deelnemers start je best met het laken van de vrouw, bij een mannelijke groep met de man. Bij een gemengde groep hebben we de ervaring dat het beste is om met de man te beginnen.
- Er zijn per geslacht (man-vrouw) verschillende reeksen pijltjes: drie reeksen voor de vrouw, twee reeksen voor de man. Elke reeks heeft een eigen kleur.
- Neem het eerste setje pijltjes en verdeel de pijltjes over de deelnemers. Begin steeds met de secundaire geslachtskenmerken, vervolgens de uitwendige en daarna de inwendige geslachtsorganen.
- Op het laken dienen een aantal platen in de juiste volgorde aangebracht te worden, die de inwendige geslachtsorganen tonen.
- Vraag om beurt aan de deelnemers wat er op het pijltje staat dat ze in hun handen hebben. Vraag hen het pijltje op het laken te leggen. En vraag tenslotte of iemand weet wat de functie van het betreffende lichaamsdeel is. Afhankelijk van het lichaamsdeel kan je nog andere dingen vragen of informatie toevoegen. Kijk hiervoor in het onderstaande schema.
- Bij de vrouw horen 5 platen die de menstruatiecyclus stap voor stap uitleggen. Met deze platen geef je uitleg over de levensloop van de eikel, de bevruchting, innesteling van de eikel, menstruatie...
- Neem voldoende tijd en vergeet niet om na elk setje van pijltjes kort de belangrijkste informatie te herhalen.
- Je kan de copies van de platen uitdelen, zodat deelnemers hierop kunnen noteren.
- Bij elk pijltje vraag je eerst wat erop staat.
- Vervolgens vraag je het op het laken te leggen.
- Vervolgens vraag je steeds wat de functie van dit lichaamsdeel is.
- In de checklist staan de specifieke dingen die je bij een bepaald pijltje kan vragen of vertellen.

Materiaal

Deel 1: Laken vrouw

- Groot laken met de afbeelding een vrouw (65 cm x 140 cm)
- Klein laken (zijaanzicht) van een vrouw (25 cm x 30 cm)
- Voorlichtingsplaten
- 3 setjes met pijltjes

Deel 2: Menstruatiecyclus en conceptie

- 5 platen van de baarmoeder
- Plaat met de drie cirkels
- Deel 3: Laken Man
- Groot laken met de afbeelding van een man (65 cm x 140 cm)
- Klein laken (zijaanzicht) van een man (25 cm x 30 cm)
- Voorlichtingsplaten
- 2 setjes met pijltjes

Duur

- 60 – 75 minuten

Ideale man

Doelstelling

- De jongeren er bewust van maken en inzicht doen krijgen in het verschil tussen wat van een man verwacht wordt en hoe hij effectief is. En van het verschil tussen wat vrouwen van een man verwachten en wat mannen van een man verwachten.

Werkwijze

- Maak 2 jongens en 2 meisjes groepen
- Laat de groepjes apart nadenken over wat hun ideale man is. Zowel op lichamelijk vlak als op vlak van karakter.
- Laat ze der de 3 belangrijkste kenmerken uitkiezen.
- Laat de groepjes daarna nadenken over welke man ze zelf willen zijn of voor de meisjes welk man ze als partner zouden willen hebben.
- Je kan hier gebruik maken van een flap met de drie vragen op zodat ze wat duidelijker overkomen.
 - wat is mijn ideale man op lichamelijk vlak? Wat is mijn ideale man op vlak van karakter?
 - Kies de 3 belangrijkste kenmerken
 - Welke man wil je zelf zijn? (voor de jongens) Welke man zou je als partner willen hebben? (voor de meisjes)

Nabespreking

- Breng alle informatie samen (je kan alles opschrijven ze op zodat het overzichtelijk blijft) en vergelijk hoe de jongens en de meisjes denken over wat de ideale man voor hen is. Let goed op wat verschillend is.
- Mogelijke vragen aan de groep zijn:
 - Zijn de verwachtingen van jongens en meisjes gelijk?
 - Wat is er anders in de verwachtingen van meisjes tov jongens en omgekeerd?

Materiaal

- Flappen en stiften

Duur

- 45 minuten

Opmerking

- Deze methodiek kan je hierna ook omkeren en het over de ideale vrouw hebben.

Boys will be girls, girls will be boys

Doelstelling

- Jongeren zijn zich bewust van genderspecifiek rolgedrag.

Werkwijze

- Je verdeelt de groep in groepjes van 5 (jongens bij jongens en meisjes bij meisjes).
- Om de beurten krijgen ze een situatie of filmpje die ze zonder woorden moeten uitbeelden. De jongens spelen meisjes, de meisjes jongens.
- De groepjes raden van elkaar wat ze uitbeelden.
- Na elk groepje gezien te hebben, worden de verschillen en gelijkenissen met de werkelijkheid besproken.

Nabespreking

- Hoe voelt het om iemand van de andere sekse te spelen?
- Wat valt op? Zijn meisjes en jongens echt zo? Wat is wel zo en wat niet?

Materiaal

- Filmpjes en situaties.

Duur

- 15 minuten per opdracht.

Situaties en filmpjes

- Groepje aan het kletsen op straat
- Verliefd zijn
- Voor de spiegel staan
- Favoriete sporten
- Iemand versieren
- ...

-Een reclame naspelen

- FC De Kampioenen

- Billie en Saartje

<http://www.youtube.com/watch?v=3o0cEIOBDFg&feature=related>

- Huwelijk Marc en Bieke

<http://www.youtube.com/watch?v=mCUidJ1PiN8&feature=related>

- Macho Marc

<http://www.youtube.com/watch?v=OWIOdC5VPGM&NR=1>

- Doortje en Pico

<http://www.youtube.com/watch?v=595d2IZZ77s&feature=related>

- Doortje en Boma die Pol jaloers maken

<http://www.youtube.com/watch?v=nq4VxICuQ-s&NR=1>

- Oscar, Pico en Xavier en de vriendin van Boma.

<http://www.youtube.com/watch?v=Kpgq6xmaFWO&NR=1>

- Coupling

- Patrick

<http://www.youtube.com/watch?v=fz3jNAUg54E&feature=related>

- The breakup

http://www.youtube.com/watch?v=anK1Yc_9HNI&feature=related

- Sally & Patrick

<http://www.youtube.com/watch?v=CNSLc--TRrM&feature=related>

Mijn lief zegt

Doelstelling

- Klarheid krijgen in de warden die je in een relatie stelt en de verwachtingen die je koestert.
- Weerbaar zijn tegen sociale druk.

Methode

- Interactie
- Groepsgesprek

Materiaal

- Kaartjes (mijn lief zegt):
 - Ik ben verliefd op je vriend(in) ik wil alleen op reis
 - Laten we samen eens een pornofilm bekijken we gaan samen lekker vrijen in je kamer
 - Ik wil pas vrijen nadat we getrouwd zijn
 - Wij mogen geen ruzie maken
 - Dit mag je nooit aan iemand anders vertellen
 - Mijn vriend(in) is homo (lesbisch) geworden, ik wil hem (haar) niet meer zien lesbische vrouwen zijn net mannen
 - Als je dikker wordt moet ik je niet meer ik heb lekker gemasturbeerd
 - Ik verkleed me graag in het andere geslacht ik hou van kinderen
 - Ik wil later een eigen huis ik wil later geen kinderen
 - Als we zwanger worden, doen we abortus ik wil alles weten over je ex-liefjes
 - Ik wil dat je me alles vertelt

- Ik wil dat we elke zondag bij mijn ouders gaan eten ik heb een hekel aan je ouders
- Mijn vrienden vinden het maar niks dat jij mijn liefje bent ik wil alleen kunnen op stap gaan
- Ik weet niet of ik altijd je liefje zal blijven hoe zie je er weeral uit!
- Je adem stinkt
- Moet je niet op dieet?
- Ik zie het niet meer zitten
- Soms twijfel ik aan onze relatie ik wil later het huishouden doen

Activiteit

- Op een kaartje staat een aanzet, waarop je je mening geeft.
- Anderen kunnen aanvullen of tegenspreken.
- Geef de aanzet zo concreet mogelijk door in de rol te stappen van het lief en de uitspraak met de nodige intonatie te doen.

Nabespreking

- Heb je dit al meegemaakt?
- Wie zou ook zo reageren?
- Wie zou anders reageren?
- Wat denk je van je reacties?
- Wat denk je van andere reacties?
- Wat kunnen de gevolgen zijn?
- Wat kan je doen als je een probleem hebt met wat de ander doet of voelt?
- Kan je iemand dwingen iets te aanvaarden?

Duur

- 40 minuten.

Bloosdoos

Doelstelling

- De jongeren de mogelijkheid geven om anoniem vragen op te schrijven over relaties en seksualiteit.

Methode

- Interactie
- Uitleg

Materiaal

- Schrijfmateriaal
- Blanco papier
- Doos

Activiteit

- De jongeren krijgen blanco papier en schrijfmateriaal.
- Er wordt meegedeeld dat ze anoniem een vraag mogen opschrijven over relaties en seksualiteit.
- Daarna worden de vragen in een doos gestoken.
- Nadat iedereen zijn vraag in de doos heeft gestoken, worden de vragen besproken.

Duur

- 20 minuten.

Bijlage 5: Beschrijving van sessie 6 relationele en seksuele vorming: Gemengde groep

Programma:

1. Introductie: Bal

Er werd begonnen met het voorstellen van de gastdocent en de onderzoekster. Aan de jongeren werd gevraagd waarom we vandaag aanwezig waren. Héél stilletjes werd door de jongeren "seksualiteit" gefluisterd en werd wat gelachen. Na deze korte introductie werd gestart met de "kennismaker". De jongeren moesten in een cirkel zitten waarbij een bal werd gegooid. Degene die de bal in handen had, moest zich voorstellen aan de groep. Dit heeft als doel om de sfeer in de groep werkbaar te maken en elkaar te leren kennen.

2. PICKASOLL regels bespreken

Vervolgens werden PIKASOL regels geïntroduceerd. Dit letterwoord staat voor een aantal afspraken die je met de groep maakt, voor je aan een vormingssessie begint. Deze werden ondersteund met pictogrammen die zichtbaar werden opgehangen. Zo werden afspraken gemaakt omtrent het vormingsverloop. Iedereen ging akkoord met de gemaakte afspraken.

3. Brainstormen

Als opwarming moesten de jongeren "brainstormen". De jongeren moesten alle termen opnoemen die ze associeerde met het woord seksualiteit. De woorden werden op het bord geschreven en eventuele moeilijke woorden werden uitgelegd. Op deze wijze tracht men openheid te creëren in de groep en remmingen te doorbreken.

Tabel 1: Woorden geassocieerd met seks.

Condoom	Dag/nacht	Kussen	Lachen	Liefde	Naakt	Borsten
Pil		Zoenen	Praten	Verliefd		Kut/vagina
Tampax		Voelen	Koken			Poep
		Likken	Dansen			Penis
			Slapen			

4. Portret Man

Één jongere werd geselecteerd en moest een man op het bord tekenen. Daarna werd bevraagd van hoe je kan zien dat het een man is. Het portret werd met kleding getekend.

Man	Vrouw
Borsthaar	
Penishaar=schaamhaar	

Tijdens deze methodiek werden vragen gesteld zoals “Wat gaat er breder worden bij de vrouw?” Waarop de meisjes antwoordde, heup.

In het Idriss – koffer bevinden zich naamkaarten omtrent het lichaam van een man en een vrouw. De jongere kregen elk een naamkaartje van het mannelijke lichaam, moesten het woord voorlezen en het betreffende lichaamsdeel bij tekenen op het getekende portret. De volgende lichaamsdelen moesten bijgetekend worden:

- Navel

De gastdocent vroeg aan de jongeren waarvoor de navel diende. De jongeren konden hierop een juist antwoord opgeven.

- Penis→ lachen

Bij het tekenen van de penis op bord, begonnen de jongeren te lachen.

- Tepel

- Eikel

Één meisje wist wat dit was, de andere wisten het niet.

- Balzak

De jongeren begonnen te lachen toen de balzak op bord werd getekend.

- Baard

- Voorhuid→geknipt bij besnijdenis

Deze lichaamsdeel kenden de jongeren niet. Vervolgens werd uitgelegd wat het was, en ook dat het bij sommige jongens is geknipt, namelijk besnijdenis.

5. Laken Man

Ter verduidelijking van het portret, werd een laken van een naakte man gedemonstreerd. De jongeren moesten lachen bij het zien van de naakte man. In deze gedeelte werd vooral de nadruk gelegd op de werking binnen het mannelijke lichaam. De volgende inwendige delen werden uitgelegd en besproken:

- Erectie
- Urinebuis
- Zaadlozing
- Zaadleider
- Zaadcel→sperma; ze moesten lachen

- Teelbal en werking, prostaat werd uitgelegd
- Orgasme
- Anus

Deze aspecten werden uitgelegd aan de hand van foto's met inwendige geslachtorganen die zich bevinden in het Idriss – koffer. De jongeren waren zeer aandachtig aan het kijken en luisteren.

De jongeren gaven aan dat ze dit al hebben gezien.

6. Portret Vrouw

Één jongere werd geselecteerd en moest een vrouw op het bord tekenen. Daarna werd de vrouw bijgetekend door middel van naamplaatjes die zich bevinden in het Idriss – koffer:

- Navel
- Borsten
- Heup
- Schaamhaar
- Okselhaar

De jongeren waren aan het lachen toen de gastdocent aan het vertellen was dat je bij een vrouw de geslachtorganen niet kan zien. Om het te kunnen zien, moet je gebruik maken van een spiegel. Alle jongeren begonnen te lachen.

7. Laken Vrouw

Ter verduidelijking van het portret werd een laken van een naakte vrouw gedemonstreerd. Het leggen van naamplaatjes op de lakens. In deze gedeelte werd vooral de nadruk gelegd op de werking binnen het vrouwelijke lichaam. De volgende delen werden uitgelegd en besproken:

Wat zijn de functies van de vagina?

- Penis binnen
- Baby
- Menstruatie

Één jongen dacht dat je via de vagina moest plassen.

- Buitenste schaamlippen: er werd uitgelegd dat de schaamlippen voor bescherming dienen.
- Plasgaatje
- Clitoris: er werd de jongeren uitgelegd wat er gebeurt met de clitoris/
- Masturberen: er werd gevraagd wat de jongens doen bij masturbatie. Vervolgens deed een jongen een gebaar van "aftrekken".

- Ook werd gevraagd naar de masturbatie bij een vrouw. vervolgens doet een jongen een gebaar van een vingerbeweging. Bij het onderwerpen masturbatie werd er veel gelachen!
- Eicel en eierstok: aan de hand van de inwendige plaatjes uit het Idriss koffer werd de werking van eierstokken uitgelegd. Hierbij aansluitend werd de menstruatie besproken. Vervolgens werd gevraagd hoelang de menstruatie duurt waarop een jongen acht maanden antwoord. Dit werd gecorrigeerd en besproken.
- Bevruchting uitgelegd

De jongeren hadden geen vragen meer. De zaken waren niet echt nieuw wel voor één jongen.

8. Ideale man/vrouw

De jongeren werden in 4 groepen ingedeeld met jongens en meisjes. Ze moesten samen de eerst de ideale kenmerken van een man opschrijven. Vervolgens moesten ze de kenmerken van een ideale vrouw opschrijven.

9. Mijn lief zegt

Het is een gespreksmethodiek. Op een kaartje staat een aanzet, waarop je je mening geeft. De jongeren moeten zo concreet mogelijk in de rol stappen van het lief en de uitspraak met de nodige intonatie doen.

10. De bloosdoos

Als afsluiting mochten de jongeren anoniem een vraag opschrijven en deze in een doos steken. Daarna werden de vragen door de gastdocent voorgelezen en op geantwoord. Dit zijn de vragen die de jongeren hebben gesteld:

- Wanneer is lichaam klaar om seks te hebben?
- Is seks goed voor de gezondheid?
- Waarom doen jongens condoom op penis?
- Waarom hebben wij over abortus gesproken?
- Kan je soa krijgen door te kussen?
- Is seks gevaarlijk?
- Waarom zijn mensen onvruchtbaar, maar toch hebben ze seks?
- Als je getrouwd bent wanneer ga je dan een kind krijgen?
- Waarom kunnen vrouwen geen baby krijgen?
- Als menstruatie niet komt wat is er dan?

Bijlage 6: Topiclijst interview

1. Introductie

Ik zal je eerst vertellen waarom je hier zit. Ik ga nu een gesprek met je houden over de relationele en seksuele vorming die je hebt gekregen. Ik zal je een aantal vragen stellen. Er zijn geen goede of slechte antwoorden! Dit gesprek zal opgenomen worden maar alles wat je mij verteld is vertrouwelijk. Heb je nog vragen?

2. Wat is het profiel van de respondenten: Persoonlijke en demografische gegevens

- Hoe oud ben je?
- In welke groep zit je?
- Ben je gelovig?
- Van welk land ben je afkomstig?
- Hoe lang ben je al in België?
- Voor je in België aankwam, heb je dan al in een ander land gewoond dan je eigen herkomstland?
- Waarom ben je naar hier gekomen?
- Met wie ben je naar hier gekomen?
- Op welke manier ben je naar België gekomen (gezinshereniging, asielzoeker)?
- Ben je in je herkomstland of een ander land waar je verbleef al naar school geweest?

3. Heeft de minderjarige nieuwkomer al informatie verkregen omtrent relaties en seksualiteit?

- Heb je al informatie over relaties en seksualiteit verkregen?
- Van wie heb je die informatie gekregen?
- Waar heb je die verkregen?
- Hoe heb je die verkregen?
- Wat vond je het leukst?
- Wat vond je belangrijk maar is niet aan bod gekomen?
- Wat vond je het vervelendst?

4. Wat vindt de minderjarige nieuwkomer dat beter kan met betrekking tot de relationele en seksuele vorming?

- Waarover zou je graag meer informatie willen krijgen?
- Wanneer zou je deze informatie willen verkrijgen?
- Waar zou je deze informatie willen verkrijgen?
- Hoe zou je deze informatie willen krijgen?
- Vond je de behandelde onderwerpen interessant?
- Wat was voor jou nieuw in wat je gezien en gehoord hebt?
- Zijn sommige ideeën die je had, veranderd door wat je gezien en gehoord hebt?

- Vond je het moeilijk?
- Wat vond je van de gastdocent Bart of Cedrick?
- Van wie zou je graag de vorming willen krijgen? Man of vrouw?
- Zou je liever de vorming hebben gekregen van je leerkracht?
- Over welke onderwerpen zou je wel eens met je leerkracht alleen willen praten?
- Vond je het leuk dat de vorming gesplitst of gemengd werd gegeven?
 - Welke onderwerpen zou je graag willen bespreken met de jongens/meisjes alleen?
 - Welke onderwerpen zou je graag met jongens en meisjes samen in groep willen bespreken?

5. Wat vindt de minderjarige nieuwkomer van de gehanteerde werkvormen?

- Wat vond je van de gebruikte materialen? Waren ze duidelijk?
 - Je eigen voorstellen→bal
 - Woorden opnoemen die verband houden met seksualiteit→bal
 - Man/vrouw: portret van een man en vrouw op bord tekenen
 - Lakens: woorden→ plaatjes met benaming op juiste deel plaatsten
 - Ideale man/vrouw: kenmerken opschrijven van ideale man en vrouw
 - Video F.C. de kampioenen
 - Stellingen ivm reactie bv ik wil alleen op reis
- Welke werkvorm vond jij het leukst?
- Welke dingen zouden anders moeten zijn in deze bijeenkomst?
- Welke gevoelens had je tijdens de vorming? (vb schaamte)
- Wat vond je hinderend?
- Als je een vraag of probleem hebt omtrent seksualiteit bij wie kan je dan terecht of waar haal je je informatie?
- Vind je het moeilijk om over seksualiteit te praten?
- Kan je met je ouders over seksualiteit praten?
- Vond je de vorming in het algemeen leuk of niet leuk? Wat was er leuk of niet leuk?
- Wat heb je er aan gehad?
- Vind je dat je seksuele vorming nodig hebt?
- Heb je nog ideeën om het nog leuker te maken?
- Vond je het leuk om op deze manier bezig te zijn met seksualiteit?

6. Slot

We zijn nu op het einde gekomen van ons gesprek. Heb je nog vragen, dan mag je die altijd stellen.

Ik wil je hartelijk bedanken voor de medewerking aan mijn onderzoek!

Bijlage 7: Interview

Interview respondent 6:

Ik zal je eerst vertellen waarom je hier zit. Ik ga nu een gesprek met je houden over de relationele en seksuele vorming die je hebt gekregen. Ik zal je een aantal vragen stellen. Er zijn geen goede of slechte antwoorden! Dit gesprek zal opgenomen worden maar alles wat je mij verteld is vertrouwelijk.

Heb je nog vragen?

Nee.

Hoe oud ben je?

16.

In welke groep zit je?

Okan 1.

Ben je gelovig?

Christendom.

Van welk land ben je afkomstig?

Jamaica.

Hoe lang ben je al in België?

1 jaar.

Voor je in België aankwam, heb je dan al in een andere land gewoond dan Jamaica?

Nee.

Waarom ben je naar hier gekomen?

Een beetje problemen en daarom naar hier gekomen.

Welke problemen?

Zeg ik niet.

Ok niet erg.

Met wie ben je naar hier gekomen?

Met mijn broer en mijn mama.

Ben je in je Jamaica al naar school geweest?

Ja.

Heb je al informatie over relaties en seksualiteit verkregen?

Ja heel lang geleden.

Van wie heb je die informatie gekregen?

Van mijn leerkracht op school.

In Jamaica?

Ja in Jamaica.

Hoe heb je die informatie verkregen?

Zo als een video en spreken , tekenen en demonstraties.

Wat vond je het leukst?

Ja ik was 14 jaar, alles was leuk hahaha. Maar ik wist het allemaal al, niks was nieuw.

Waren er dingen niet aan bod gekomen, die je belangrijk vond?

Menstruatie. Meisjes weten dat wel maar ikke niet, ik wil dat snappen. Het is belangrijk voor een meisje en ik wil het weten om meisjes te begrijpen.

Wat vond je het vervelendst?

Niks, ik vind alles over seksualiteit heel interessant. Ik vind dat heel interessant, ik weet niet waarom.

Ik ga nu vragen stellen over de relationele en seksuele vorming die je van de gastdocent Bart hebt gekregen. We hebben verschillende onderwerpen gezien.

Waarover zou je graag meer informatie willen krijgen?

Diagrammen.

Over wat?

Ja die foto's van man en vrouwen. Als je dat ziet dat weet je hoe het werkt. Ik weet het wel hoor. Maar zo kan je dat leren als je een meisje hebt gezien. Het is goed om die dingen te weten over het lichaam.

Wanneer zou je deze informatie willen verkrijgen?

Ik denk altijd voor mij. Omdat ja ik veel met meisjes en om elkaar te begrijpen en lichaam enzo ik denk dat het belangrijk is ook voor de toekomst. Ik vind cultuur en seksualiteit heel interessant moslims, christendom enzo en als je in een andere land woont is da altijd anders.

Je zou dus ook graag iets meer willen weten over cultuur en seksualiteit?

Ja omdat soms een Marokkaanse meisje heeft een hoofddoek en dan niet, ik vind dat smerig of haraam. Ik vind moslim heel interessant en ook christendom. Sommige mensen kunnen iets anders doen en soms kan je dat niet doen in sommige landen. En soms mensen praten niet over seksuele cultuur maar ik vind dat heel interessant.

Spijtig dat Bart het niet heeft gegeven?

Ja

Waar zou je deze informatie willen verkrijgen?

Internet of boeken en praten met mensen. Zo zal ik zoeken en lezen.

Van alle onderwerpen die we hebben gezien welke vond jij het beste?

De spelletje met de vragen. Ik vind dat heel interessant. Een discussie dan weet je hoe de mensen denken over de situatie. Ook hoe de jongen denkt over de situatie.

Dus de discussie vond je het leukste?

Ja de meisje denkt deze en de jongen denkt deze en ja we zijn bijna dezelfde leeftijd en denken iets anders over seks maar das normaal. Niemand praat bijna over seks denk ik zoveel. Ik vind dat heel interessant om er over te praten. En de reactie ja.

Bij de jongen zeiden we de ideale kenmerken van een vrouw over big ass en big tits en not a bitch. Eigenlijk ben ik het niet mee eens hahaha!

Waarom heb je het dan gezegd?

Omdat ja onder de jongens é. Ze moet voor mij gewoon lief zijn. maar ik denk niet zo hoor. Zolang dat het een goede persoon is. Ik hou van gesprekken enzo en dat ze lief is. Ze mag er wel goed uitzien maar dat is niet het belangrijkste.

Denk je dat de andere jongens ook zo denken?

Nee ik denk het niet. Ze denken er niet echt na zoals mij. Mensen zeggen dat ik vrij volwassen ben voor mijn leeftijd en ik zie er ook ouder.

Welke vond je het minst interessants?

Niks want ik vind dat heel interessant. Ja die video van fc de kampioenen, ik snap dat eigenlijk niet. ik vond het niet zo leuk. Ik zag niet wat het echt te maken had met seksualiteit en waarom het nodig was om het te laten zien, gewoon wat macho ja.

Misschien met de taal te maken?

Ja kan zijn.

Wat was voor jou nieuw in wat je gezien en gehoord hebt?

Ja over de penis. De grootte enzo. Ik wist het wel maar het was grappig hoe hij het heeft gezegd over dat zwarte mannen geen grootte penis hebben haha. En ik geloof steeds dat de zwarte man een grootte penis heeft. Maar niemand praat over deze dingen en ik wil erover praten. Ze vinden het maar raar.

Als ik iets zeg over seks en het is dan niet eens seksueel getint in de klas dan zeggen ze seg waarom denk je altijd aan seks.

Zijn sommige ideeën die je had, veranderd door wat je gezien en gehoord hebt?

Nee, hetzelfde. Er werd ook iets gezegd van homo's, lesbiennes en hetero's.

Wist je dat?

Ja. Maar dat had geen invloed op mij.

Heeft het je idee erover beïnvloed?

Nee, maar als ik jonger was. Ik was een gemiddelde typische jongen. Als ik een homo zag was dat van "ooh fuck off". Maar dan realiseerde ik dat het voor mij niet uitmaakt als iemand voor een man of voor een vrouw kiest. Mannen zijn zo hypocrieten want als ze een meisje en een meisje zien kussen vinden ze het ok maar als een jongen en een jongen kussen vinden ze het vies. Maar ik wil een jongen en jongen ook niet zien kussen wel een meisje en een meisje. Maar als je kiest voor homo te zijn heeft dit geen effect op mij en ik ken een jongen een vriend van mij, hij is homo. Ik kon zeggen ga weg en ik wil niet met je praten. Ik vind het stom om zo iets te zeggen. het maakt mij niet uit of iemand al dan niet homo is. Het is niet ik die homo ben en zolang niemand mij probeert te pakken, heb ik er geen probleem mee. Ik zal met ze praten hoor.

Dus je hebt er geen problemen met door de seksuele voorlichting?

In Jamaica en Arabische landen is het taboe. Je mag niet homo zijn maar er zijn mensen die homo zijn. Ik kan niet zeggen waarom ze homo zijn maar ja als ze het zijn...

Dus het is ok.

Had je het idee al in Jamaica?

Ja in Jamaica al. Anders zou ik een hypocriet zijn. Want een meisje en meisje vind ik ok dus waarom zou ik een jongen en een jongen niet ok vinden?

Je hebt er dus over nagedacht?

Ja.

Vond je het moeilijk?

Nee ik wist al over seksualiteit.

Wat vond je van de gastdocent Bart?

Haha ok, hij is ok. Hij heeft goed les gegeven. Hij was professioneel. Hij heeft mij nieuwe dingen geleerd.

Van wie zou je graag de vorming willen krijgen? Man of vrouw?

Euuh ja dat kan mij niet schelen. Man of vrouw is allemaal goed. Maar het beste is dat een man en vrouw samen dat moeten geven. Je hebt dan een mening van een man en een vrouw, allé ik denk dat. Als je de mening van een man en vrouw hebt kan je dat beter begrijpen.

Zou je liever de vorming hebben gekregen van je leerkracht?

Nee want als je dat van je leerkracht krijgt is dat raar, schaam je je wel. Je ziet hem elke dag en je praat over seks en misschien is hij ook oud. En dan hij wel eens zeggen van aah jullie praten over seks en ik wil niks horen over seks.

Zou je onderwerpen alleen met je leerkracht bespreken?

Nee, ik vind dat beter anders gewoon met iemand van buiten.

Vond je het leuk dat de vorming gemengd werd gegeven?

Ik vind het echt stom dat de andere klas dat apart heeft gedaan. In Jamaica, middelbaar, we deden dat samen met jongens en meisjes. We waren 13 ofzo. Als je dat samen doet kan je beter de meisjes en ook de jongens beter begrijpen. Als je doet dat apart, de jongens zijn wat aan het babbelen en giechelen. En als je een jongen bent en je doet dat apart dan weet je niks over de mening van de meisjes. Dan ben je ook wat onvolwassen.

Welke onderwerpen zou je graag willen bespreken met de jongens of meisjes alleen?

Het is belangrijk dat je alles moet weten over beide en ik geloof niet dat je ze moeten scheiden want als je ze scheidt hoe gaan ze dan iets over elkaar leren. In de moslimcultuur scheiden ze wel de vrouwen en mannen. Daarom heb je een grootte kloof thuis en hoe gaan ze dan de vrouwen begrijpen. De vrouw altijd in de keuken en het huishouden regelen. Dat vind ik maar stom.

Ik ga nu de gebruikte materialen opnoemen en jij moet mij vertellen wat je er van vond? Je moest je eigen voorstellen door een bal te gooien. Wat vond je ervan?

Goed.

Was het duidelijk?

Ja duidelijk.

Jullie moesten ook woorden opnoemen die verband hielden met seksualiteit door met een bal te gooien. Je moest dan bijvoorbeeld zeggen borsten. Wat vond je daarvan?

Ja dat was cool en duidelijk.

Daarna moest iemand een portret tekenen van een man en vrouw op bord. Wat vond je daarvan?

Het was oke. Ik kan tekenen maar dat was een stomme tekening.

En daarna werden lakens van een man en vrouw op de grond gelegd. En je moest de woorden op de juiste deel plaatsten. Wat vond je daarvan?

Dat was ok.

Bij de ideale man/vrouw moest je de kenmerken opschrijven van ideale man en vrouw.
Wat vond je daarvan?

Cool.

Jullie hebben ook Video F.C. de kampioenen gezien. Wat vond je daarvan?

Nee dat was niet zo goed. En dat was oud. Maar "in de poep" was wel goed. Als je seksualiteit grappig maakt, ga je het leuker vinden en ga je het sneller leren. Seksualiteit is grappig.

Ook heb jij een kaartje moeten trekken en er stond een stelling op bv ik wil alleen op reis en jij moest een reactie geven. Wat vond je daarvan?

Ja dat vond ik goed

Van alle materialen die we hebben gebruikt, welke vond jij het beste?

Stellingen.

Zouden dingen anders moeten zijn in deze bijeenkomst?

Nee ik denk het was goed, maar ik zou het niet splitsen zoals in de andere klassen want je moet juist van elkaar leren en elkaar begrijpen. Ik vind het niet eerlijk als je het niet samen doet.

Welke gevoelens had je tijdens de vorming?

Interessant, ja als ik 13 14 ofzo was zou ik wel zeggen "oh my god" borsten! Ja ik was gelukkig.

Wat vond je niet leuk?

Niets.

Als je een vraag of probleem hebt omtrent seksualiteit bij wie kan je dan terecht of waar haal je je informatie?

Google.

Vind je het moeilijk om over seksualiteit te praten?

Toen ik veel vrienden had, kon ik met hen praten over seksualiteit. Maar ik weet er genoeg over en ik heb niet echt een probleem omtrent seksualiteit.

Dus je kan er makkelijk over praten?

Ja.

Kan je met je ouders over seksualiteit praten?

Ja.

Vond je de vorming in het algemeen leuk of niet leuk?

Ja het was leuk. Ze moeten het meerdere malen doen op school. Want eenmaal is niet genoeg om het te begrijpen. Want niet iedereen zal het de eerste keer begrijpen. Ze moeten het meerder keren doen op school. Ik had het gekregen in het lager onderwijs en secundair onderwijs.

Het zou volgens jou meerdere malen moeten gegeven?

Ja, het is belangrijk en mensen worden ouder en niemand zegt er iets over of ze hebben het niet geleerd. Het is belangrijk seksualiteit maar als niemand er iets over zegt of je hebt het niet geleerd hoe weet je het dan?

Heb je iets geleerd?

Ja, ik wat geleerd.

Vind je dat je seksuele vorming nodig hebt?

Ja ik denk van wel, het is belangrijk in het leven. Iedereen wilt goed zijn in seks en het is goed voor de gezondheid.

Heb je nog ideeën om het nog leuker te maken?

Ja, er werd niet gesproken over seksuele gevoelens, en soa's. We hebben er niet zoveel over geleerd. Ik heb dat wel allemaal gelezen en mijn moeder geeft me boeken over veilig vrijen. Als je het beter wilt maken kan je het hebben over de gevoelens wanneer je seks hebt, de juiste tijd om seks te hebben, wanneer het juist is om seks te hebben. Sommige mensen zijn er nog niet klaar voor en andere wel. Sommige zijn al klaar op 14, 16, 18, 21 en 25 jarige leeftijd. En andere trouwen op 30 jarige leeftijd. Het is zeer verschillend. Sommige mensen hebben een gevoel maar ze kunnen die niet plaatsen omdat niemand er over praten. En sommige mensen kunnen niet met hun ouders over seksualiteit praten bijvoorbeeld wat is een orgasme of masturbatie?

Dus deze zaken moeten erbij volgens jou?

Ja we hebben maar over één dimensie gepraat omtrent seksualiteit van wat een vagina en penis is maar wat een penis en vagina doet, wat ze voelen, hoe je ze moet gebruiken, wat er kan gebeuren als onveilig vrijt hoe je een condoom moet gebruiken zo van die dingen.

Vond je het leuk om op deze manier bezig te zijn met seksualiteit?

Ja het was geweldig.

Je hebt een boek gekregen. Heb je het gelezen?

Ja ik had dat al op voorhand gekregen.

Was taal een probleem?

Nee ik begreep wel alles, het was geen probleem.

We zijn nu op het einde gekomen van ons gesprek. Heb je nog vragen, dan mag je die altijd stellen.

Nee.

Ik wil je hartelijk bedanken voor de medewerking aan mijn onderzoek!

Bijlage 8: Brief

Lkasbi Zohra
zlkabsbi@vub.ac.be

oktober '07

Geachte,

Ik ben een laatstejaarsstudente klinische psychologie te Vrije Universiteit Brussel. In het kader van mijn studie maak ik onder begeleiding van prof. dr. Telidja KLAI een eindverhandeling over "Relationele en Seksuele Vorming aan minderjarige nieuwkomers" die onderwijs genieten in OKAN - klasjes. Ik heb uw contactgegevens verkregen via het onthaalbureau Atlas – Pina -18. Het onderzoek loopt in samenwerking met SENSOA, Vlaams service- en expertisecentrum voor seksuele gezondheid en hiv en de Wetenschapswinkel.

Het onderzoek zal bestaan uit drie fasen: (1) voorbereidingsfase, (2) vormingsfase en (3) evaluatiefase. De bedoeling van de eerste fase is vooral informatie in te winnen over de kennis die de doelgroep heeft over relaties en seksualiteit. Dit wordt nagegaan aan de hand van een interview waarbij er 4 tot 5 jongeren uit de klas willekeurig worden geselecteerd.

De volgende fase bestaat uit het geven van een sessie relationele en seksuele vorming. Deze vorming zal aan heel de klas worden gegeven. Een maand na de vormingssessie is er een evaluatiefase waarin wordt nagegaan wat de doelgroep heeft opgenomen en hoe ze de vorming heeft beleefd, dit aan de hand van een interview waarbij dezelfde 4 tot 5 jongeren worden gevraagd door middel van een interview. De vorming omtrent relaties en seksualiteit is bedoeld voor jongeren van 12 tot 16 jaar.

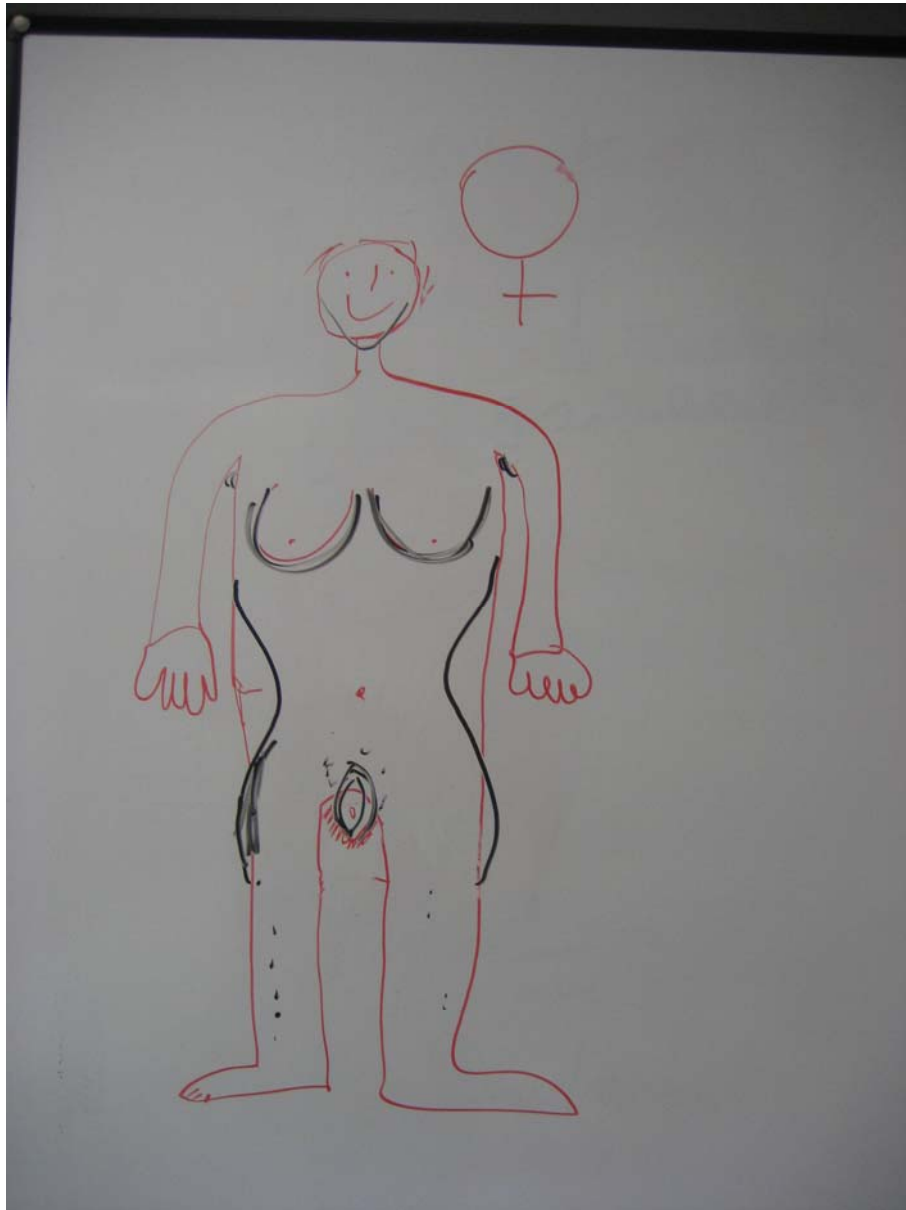
Om het onderzoek te kunnen uitvoeren wil ik graag uw medewerking vragen. Concreet, wil ik u de vraag stellen of u bereid zou zijn met uw school de drie fasen te doorlopen. Indien u interesse heeft, kan u mij altijd contacteren via bovenstaande gegevens.

Hoogachtend,

Zohra Lkasbi

Bijlage 9: Getekende tekeningen tijdens de relationele en seksuele vorming

Portret vrouw

Portret man

Portret man en vrouw

Portret vrouw

Portret man

Bijlage 11: Tips voor leerkrachten, intermediairs en opvoeders bij relationele en seksuele vorming

- Methodieken omtrent rollenspel best na een aantal sessies uitvoeren
- De relationele en seksuele vorming in meerdere sessies geven
- Jongeren informeren over komst van eventuele gastdocent
- Meisjes hebben liever een vrouwelijke docent. Voor jongens is het geslacht van de docent minder relevant.
- Afspraken maken met gastdocent over verloop relationele en seksuele vorming
- Woorden herhalen
- Moeilijke woorden op bord schrijven
- Correct de woorden opschrijven
- Omgaan met taalgebruik aankunnen zoals bitch
- Alle instanties op school betrekken
- Medische controles en dergelijke niet op dezelfde dag laten samenvallen
- Geen jongeren wegnemen uit de klas tijdens relationele en seksuele vorming
- Flexibele houding van docent
- Voor opleiding en ondersteuning bij relationele en seksuele vorming kan je contact opnemen met Sensoa
- Alle gebruikte materialen verkrijgbaar bij Sensoa
- Veilige sfeer creëren
- Openlijk communiceren
- Deskundige en kwaliteitsvolle houding
- Begin met minder confronterende en minder belastende onderwerpen
- Hulpverlening centra betrekken bij relationele en seksuele vorming
- Gebruik materiaal waarbij de gewenste code duidelijk herkenbaar is
- Ga onderwerpen zoals masturbatie en homoseksualiteit niet uit de weg. Maak ze bespreekbaar!
- Voor contact met Sensoa: www.sensoa.be of Kipdorpevest 48a, 2000 Antwerpen